

บทที่ 2

แนวคิด/ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการศึกษาเรื่อง "ความไว้วางใจทางการเมืองของชาวไทยมุสลิม อำเภอระแงะ จังหวัดนราธิวาส" นี้ ผู้วิจัยได้ใช้แนวคิดความไว้วางใจทางการเมือง (Political Trust) การบูรณาการทางการเมือง (Political Integration) และการตอบโต้ทางการเมือง (Political Reaction) เป็นแนวทางในการศึกษา พอสรุปได้ดังนี้

2.1 แนวคิดความไว้วางใจทางการเมือง (Political Trust)

ความไว้วางใจทางการเมือง เป็นความโน้มเอียงทางการเมืองพื้นฐาน หรือการรับรู้ที่บุคคลมีต่อกิจกรรมทางการเมือง อำนาจทางการเมือง ผู้ใช้อำนาจทางการเมือง หรือระบบการเมืองทั้งระบบ ในเชิงประเมินค่าว่าสิ่งนั้นหรือการกระทำนั้น ถูกต้องชอบธรรม มีเหตุผลเป็นความรู้สึกผูกพันต่อกระบวนการและสถาบันทางการเมือง ซึ่งแสดงออกในรูปของความชอบพอและการให้ความไว้วางใจ ซึ่งได้นักวิชาการให้ความหมายความไว้วางใจทางการเมืองไว้หลากหลาย ดังที่ จีรวุฒิ อนุสรณ์นราการ (2536 : 7-8) ได้รวบรวมไว้ดังนี้

Arthur Miller ได้ให้ความหมายของความไว้วางใจทางการเมืองว่า หมายถึงความโน้มเอียงพื้นฐานในเชิงความรู้สึกหรือประเมินค่าต่อสิ่งต่าง ๆ ซึ่งระดับของความไว้วางใจทางการเมืองนั้นจะเริ่มจากความไว้วางใจสูงสุดจนถึงความหวาดระแวงสูงสุด ดังนั้น ความไม่ไว้วางใจทางการเมืองหรือความหวาดระแวงสงสัยทางการเมือง จึงเป็นระดับความรู้สึกในทางลบต่อรัฐบาลและเป็นการเชื่อว่ารัฐบาลไม่ได้ทำหน้าที่หรือสร้างผลผลิต (Output) ทางการเมืองออกมาตามที่บุคคลนั้นคาดหวังไว้

William A. Gamson กล่าวถึงความรู้สึกไว้วางใจหรือไม่ไว้วางใจทางการเมืองว่า อาจเกิดขึ้นเนื่องจากสภาพแวดล้อมทางการเมือง หรือการประพฤติปฏิบัติในลักษณะที่ขาดความชอบธรรมของผู้มีอำนาจทางการเมืองและกลไกทางการเมือง โดยมี Lester Milbrath ได้กล่าวว่า ความรู้สึกไม่ไว้วางใจทางการเมืองนี้ เป็นความรู้สึกไม่ไว้วางใจต่อรัฐบาลและผู้นำทางการเมือง

นอกจากนี้แล้ว Sandra Schwartz ได้ให้คำจำกัดความของความหวาดระแวงสงสัยทางการเมืองว่า เป็นการรับรู้ (Perception) ของบุคคลต่อรัฐบาล อำนาจทางการเมือง หรือส่วนใดส่วนหนึ่งของระบบการเมืองว่ามักกระทำการไม่เป็นไปตามมาตรฐานพฤติกรรมที่ควรจะเป็น หรือพฤติกรรมไม่ชอบธรรม

Robert E. Lane (1962 : 161) เป็นนักวิชาการอีกคนหนึ่งที่ได้ให้ทัศนะเกี่ยวกับความไว้วางใจทางการเมือง ในการศึกษาของเขาเกี่ยวกับความรู้สึกแปลกแยกทางการเมือง (political alienation) ความจงรักภักดีต่อระบบการเมือง (political allegiance) โดยอธิบายว่า ความแปลกแยกทางการเมืองหมายถึงความรู้สึกห่างเหิน (estrange) ของบุคคลต่อการเมือง และรัฐบาลในสังคมของเขา ไม่สนใจเรื่องราวในสังคมเพราะถือว่าไม่ใช่ธุระของตน รัฐบาลหรือรัฐธรรมนูญจะเป็นอย่างไรก็ไม่เกี่ยวข้องกับตน ความรู้สึกตรงข้ามกับความจงรักภักดี (allegiance) ความหมาย ก็คือ ความไว้วางใจทางการเมืองนั่นเอง

ความสำคัญของความไว้วางใจทางการเมือง

พรศักดิ์ ผ่องแผ้ว และสายทิพย์ สุคติพันธ์ (2536 : 52) ได้กล่าวถึงความสำคัญของความไว้วางใจทางการเมืองว่า ความไว้วางใจทางการเมืองเป็นสิ่งสำคัญต่อระบบการเมือง เป็นสิ่งที่ตระหนักกันมานานแล้วทั้งในแวดวงวิชาการและในทางปฏิบัติ ไม่มีรัฐบาลหรือระบบการปกครองใดจะดำรงอยู่ได้ถ้าปราศจากความจงรักภักดีและความไว้วางใจจากประชาชน ความรู้สึกไม่ไว้วางใจนั้นมีอยู่เสมอในทุกสังคมการเมือง ไม่ว่าผู้นำในระบบการเมืองนั้นจะเป็นที่ชื่นชมของประชาชนเพียงใด และพยายามทำตามความต้องการของประชาชนมากเพียงใด เพราะจะยังมีบุคคลบางส่วนที่เห็นว่าในสังคมนั้นยังมีความไม่เสมอภาคและความไม่ชอบธรรม และมีความหวาดระแวงสงสัยในความตั้งใจของรัฐบาลอยู่เสมอ ความไม่ไว้วางใจนี้เป็นที่มาของความไม่พอใจ ความเกลียดชังที่จะนำไปสู่การต่อต้านในที่สุด

และยังกล่าวต่อไปว่า ถ้าพิจารณาในแง่ความมีเสถียรภาพของระบบการเมือง แม้ว่าในระยะสั้นระบบการเมืองที่มีประสิทธิภาพสูงแต่ขาดความชอบธรรม เช่น รัฐบาลอาณานิคมจะมีเสถียรภาพต่อกว่าระบบที่มีความชอบธรรมสูงแต่ประสิทธิภาพต่ำกว่า ในระยะยาวความมีประสิทธิภาพที่ต่อเนื่องเป็นเวลานานก็ทำให้ระบบการเมืองนั้นมีความชอบธรรมขึ้นได้ ดังนั้นอาจกล่าวได้ว่าความรู้สึกของประชาชนเกี่ยวกับการประเมินประสิทธิภาพของรัฐบาลหรือระบบการเมืองจะเป็นสิ่งที่ชี้ถึงความพอใจ ความไว้วางใจ ความสนับสนุนต่อระบบการเมือง รวมทั้งเสถียรภาพของระบบการเมืองนั้น ๆ ด้วย (พรศักดิ์ ผ่องแผ้ว และสายทิพย์ สุคติพันธ์, 2536 : 77) นอกจากนี้แล้ว William A. Gamson (1968 : 41-42) ได้กล่าวเสริมต่อไปว่า ในทางรัฐศาสตร์ ระดับความไว้วางใจทางการเมืองเป็นตัวกำหนดสำคัญของการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง เป็นการวัดหรือประเมินโอกาสและความเข้มของความขัดแย้ง และความตึงเครียดในสังคมได้

การที่กลุ่มซึ่งขนาดใหญ่พอประมาณเกิดความไม่ไว้วางใจต่อรัฐบาล และทำการเรียกร้องรัฐบาลจะต้องพร้อมที่จะจัดการแบ่งสรรทรัพยากรที่มีค่าในสังคมเสียใหม่ หรือปรับสถาบันทางการเมืองให้สามารถรับมือกับแรงกดดันใหม่ ๆ ที่เกิดขึ้น ถ้าระบบการเมืองมีความสามารถในการปรับตัวที่จะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่เหมาะสม โดยปราศจากการใช้ความรุนแรง แต่ถ้ากลุ่มที่ไม่ไว้วางใจไม่ยอมรับความคิดเห็นผู้ตัดสินใจ หรือสถาบันทางการเมืองไม่สามารถปรับตัวได้ดีพอ ก็อาจทำให้เกิดความขัดแย้งอย่างรุนแรง และสูญเสียความเป็นระเบียบในสังคมได้ ระดับความไว้วางใจทางการเมืองจึงมีอิทธิพลอย่างมากต่อวิธีการและการกำหนดนโยบายของผู้นำทางการเมือง

ความไว้วางใจทางการเมือง จึงมีบทบาทสำคัญต่อการดำเนินงานของผู้มีอำนาจหน้าที่ทางการเมืองในยามที่ประชาชนมีความไว้วางใจสูง ผู้ใช้อำนาจทางการเมืองสามารถนำการเปลี่ยนแปลงใหม่ ๆ เข้ามาได้โดยง่าย ถ้าประสบความสำเร็จก็จะยิ่งเพิ่มความสนับสนุนมากขึ้น แต่ถ้าความไว้วางใจอยู่ในระดับต่ำ ผู้มีอำนาจทางการเมืองจะประสบความลำบากในการนำสิ่งใหม่ ๆ เข้ามา และยากที่จะทำการปกครองได้อย่างมีประสิทธิภาพ

วัฒนธรรมที่สอดคล้องและเอื้ออำนวยต่อระบบการเมืองนั้น สมาชิกของระบบการเมืองจะต้องมีความเชื่อมั่น ศรัทธา และให้ความสนับสนุนต่อระบบการเมือง ซึ่งก็คือสมาชิกมีความไว้วางใจต่อระบบการเมืองนั่นเอง

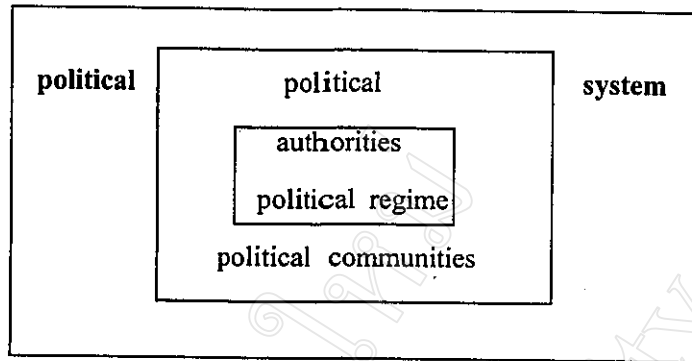
ในทางตรงกันข้าม ความไม่ไว้วางใจทางการเมือง คือความหวาดระแวงทางการเมืองจะเป็นที่มาของความไม่พอใจ ความเกลียดชัง ซึ่งนำไปสู่การต่อต้านระบบในที่สุด ในช่วงสถานการณ์ทางการเมืองที่เหมาะสมการเรียกร้องของกลุ่มที่มีความไม่ไว้วางใจอาจนำมาซึ่งความตึงเครียดที่เป็นประโยชน์ (creative tension) ก็อาจทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมในลักษณะที่เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม แต่ในบางสถานการณ์ความตึงเครียดอันเดียวกันอาจนำไปสู่ความระส่ำระสายและการพังทลายของระบบได้

ผู้นำทางการเมืองที่ไม่ได้รับความไว้วางใจอย่างเพียงพอจากประชาชน ไม่สามารถทำการตัดสินใจได้โดยอิสระ และนำประเทศไปสู่จุดหมายได้ (อ้างในธวัช สุวรรณ, 2534 : 14-15) กล่าวโดยสรุปคือ ความไว้วางใจทางการเมืองเป็นสิ่งที่สำคัญต่อระบบการเมือง ไม่มีรัฐบาลใดจะดำรงอยู่ได้โดยปราศจากความจงรักโดยปราศจากความจงรักภักดีและความไว้วางใจของประชาชน

ประเภทความไว้วางใจทางการเมือง

William A. Gamson ได้แบ่งประเภทของความไว้วางใจทางการเมืองเป็น 3 ระดับคือ

1. ความไว้วางใจต่อผู้มีอำนาจทางการเมือง (political authorities)
2. ความไว้วางใจต่อระบบการเมือง (political regime)
3. ความไว้วางใจต่อประชาคมทางการเมือง (political communities)

รูปที่ 2.1 แสดงระบบการเมืองตามระดับ

1. **ความไว้วางใจต่อผู้มีอำนาจทางการเมือง** คือบุคคลหรือคณะบุคคลที่เข้ามาบริหารประเทศ เช่น รัฐบาล สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ผู้พิพากษา ตลอดจนข้าราชการ เช่น ตำรวจ ความไว้วางใจในระดับนี้มีความจำเป็นเพื่อให้ผู้มีอำนาจทางการเมืองเหล่านั้น มีความมั่นใจในการทำหน้าที่ตัดสินใจแก้ไขปัญหาและออกนโยบายต่าง ๆ เพื่อจัดสรรสิ่งที่มีคุณค่าในสังคม การเกื้อหนุนในระดับนี้ขึ้นอยู่กับว่าประชาชนให้การเกื้อหนุนต่อระบอบการเมืองการปกครอง อันเป็นที่มาแห่งอำนาจของเขาหรือไม่ นอกจากนั้นขึ้นอยู่กับว่าเขาสามารถทำประโยชน์ให้แก่ประชาชนได้เพียงใด หรือบางครั้งอาจขึ้นอยู่กับพื้นเพของผู้มีสิทธิอำนาจทางการเมืองเอง ว่าเขาได้รับการสนับสนุนจากสถาบันใด เช่น จาก สถาบันทหารกรณีประเทศไทย เป็นต้น

2. **ความไว้วางใจต่อระบอบการปกครอง** ระบอบการปกครอง หมายถึง รูปแบบและกติกา (rules of the game) ในการจัดความต้องการให้ออกมาเป็นการตัดสินใจของระบบการเมืองเป็นตัวกำหนดว่าการกระทำใดของสมาชิกประชาคมการเมืองเป็นการกระทำที่มีความชอบธรรม การกระทำใดของใครเป็นการกระทำที่อำนาจของสังคมรองรับ ความไว้วางใจต่อระบบการเมืองการปกครองจะเกี่ยวกับการตัดสินใจปัญหาความแตกต่างระหว่างความต้องการต่าง ๆ ให้เป็นไปโดยสันติ สงบเรียบร้อยตามควร และหากว่าระบบการเมืองปกครองไม่ได้รับการสนับสนุนจะมีผลเสียอย่างมากคือ มีผลทำให้เกิดการรัฐประหาร การก่อการร้าย หรือสงครามกลางเมืองได้

3. **ความไว้วางใจต่อประชาคมการเมือง** คือการที่คนอยู่ร่วมกันโดยยอมรับว่าเป็นพวกเดียวกัน มีแนวโน้มที่จะร่วมมือร่วมใจกันแก้ปัญหาอันเกิดจากความต้องการต่าง ๆ กันโดยสันติวิธี โดยทั่วไปเรามักจะนึกถึงชาติว่าเป็นประชาคมการเมืองชนิดหนึ่ง การอยู่ร่วมกันเป็นชาติของคนนี้อาจจะนับถือศาสนาต่าง กัน มีชาติพันธุ์ต่างกัน เป็นไทย จีน เป็น “แขก” มีความจำเป็นอย่างยิ่งต่อการอยู่รอดของระบบการเมือง เพราะหากคนในสังคมไม่มีจิตใจเอื้อต่อการร่วมมือกันจัดการกับปัญหาความต้องการของแต่ละคน แต่ละกลุ่มโดยสันติวิธีแล้วไซ้ร้ ก็ยากที่ระบบการเมืองจะอยู่รอดได้ การเกื้อหนุนในระดับนี้เป็นธรรมดาสามัญจนเรามักถืมนึกถึง แต่จะเน้นความสำคัญก็ต่อ

เมื่อเกิดปัญหาการเกื้อหนุนหรือความไว้วางใจต่อประชาคมการเมืองเกิดขึ้น ตัวอย่างเช่น ในประเทศอินเดียการที่ชาวซิกข์พวกหนึ่งในรัฐปันจาบ ต้องการแยกตัวจากรัฐอินเดียเพราะเขาเห็นว่าชาวฮินดูเป็นคนส่วนใหญ่มีอิทธิพลและอำนาจมากเกินไป ทั้งในด้านการเมืองและสังคม เป็นผลให้เกิดการประหัตประหารกันเป็นปัญหาแก่การคงอยู่ของระบบการเมืองของอินเดีย (อ้างใน พงศธร ชุมพล, 2531 : 35-41)

ความไว้วางใจทางการเมืองทั้ง 3 ระดับ อาจพิจารณาได้ในลักษณะลำดับขั้น คือ ความไว้วางใจต่อประชาคมทางการเมืองในลำดับสูงสุด และระบอบการปกครอง ผู้มีอำนาจทางการเมืองเรียงลงมาตามลำดับ

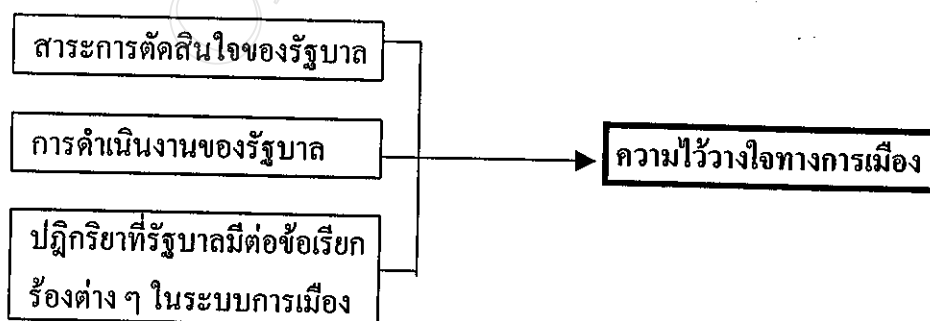
หากบุคคลจะถอนความสนับสนุน หรือความไว้วางใจต่อระบบการเมือง ก็จะเป็นไปตามลำดับคือ ความไม่ไว้วางใจต่อผู้มีอำนาจสิทธิขาดทางการเมือง อาจนำไปสู่ความไม่ไว้วางใจต่อระบอบการปกครอง และประชาคมทางการเมืองในที่สุด

ดังนั้น บุคคลอาจไม่ไว้วางใจต่อผู้มีสิทธิอำนาจทางการเมือง แต่ยังคงสนับสนุนระบอบการปกครองและประชาคมการเมืองอยู่ หรือบุคคลไม่ไว้วางใจต่อผู้มีสิทธิอำนาจทางการเมือง และระบอบการปกครอง แต่ยังคงยึดมั่นผูกพันต่อประชาคมการเมืองนั้นอยู่ (พงศธร สัจจพันธ์, 2529 : 9)

ปัจจัยนำไปสู่ความไว้วางใจทางการเมือง

พรศักดิ์ ผ่องแผ้ว และสายทิพย์ สุกดิพันธ์ (2536 : 15) ได้กล่าวถึงปัจจัยที่นำไปสู่ความไว้วางใจทางการเมือง หรือความรู้สึกไม่ไว้วางใจทางการเมืองว่า ได้มีผู้เสนอแนวทางการวิเคราะห์ต้นกำเนิดของความรู้สึกไม่ไว้วางใจทางการเมืองไว้ 2 แนวทางด้วยกัน คือ

แนวทางที่ 1 ให้ความสำคัญกับสภาพแวดล้อมทางการเมือง ซึ่งในแนวทางนี้จะมี William A. Gamson เป็นผู้นำ โดย Gamson เห็นว่าเนื้อหาสาระของการตัดสินใจการดำเนินงานของรัฐบาล และ ปฏิกริยาที่รัฐบาลมีต่อข้อเรียกร้องต่าง ๆ ในระบบการเมือง จะเป็นที่มาของความไว้วางใจทางการเมือง (อ้างใน พงศธร สัจจพันธ์, 2529 : 15)

รูปที่ 2.2 แสดงปัจจัยที่ก่อให้เกิดความไว้วางใจทางการเมือง

ตามแนวความคิดของ William A. Gamson

นอกจากนี้ Vivien Hert กล่าวว่า ความไว้วางใจทางการเมือง เป็นความรู้สึกในทางลบของประชาชนที่มีต่อกระบวนการทางการเมืองในสังคมของตน และจากความรู้สึกว่า การปฏิบัติงานตามความเป็นจริงขัดแย้งกับเกณฑ์มาตรฐานของสังคม

แนวทางที่ 2 ให้ความสำคัญกับปัจจัยด้านจิตวิทยาและบุคลิกภาพของบุคคล

ในแนวทางนี้ Robert E. Land เชื่อว่าบุคลิกภาพทางจิตใจกับความไว้วางใจทางการเมือง มีความสัมพันธ์กันบุคคลที่มีพื้นฐานทางจิตใจไว้วางใจบุคคลอื่นยาก ก็มีแนวโน้มที่จะไม่ไว้วางใจต่อผู้มีอำนาจ ซึ่งได้แก่รัฐบาลและเจ้าหน้าที่รัฐ

Robert A. Dahl ศึกษาความไว้วางใจทางการเมืองในแง่พฤติกรรมทางการเมือง ซึ่งเกิดจากระดับที่แตกต่างกันของความรู้สึกไว้วางใจทางการเมือง สรุปได้ว่า ความรู้สึกไว้วางใจทางการเมืองเป็นความรู้สึกโน้มเอียงทางจิตใจของบุคคลอย่างหนึ่งต่อระบบการเมือง ซึ่งถือว่าเป็นแง่มุมหนึ่งของวัฒนธรรมทางการเมือง และเชื่อว่าวัฒนธรรมทางการเมืองมีผลต่อทัศนคติในเชิงลบหรือบวกต่อระบบการเมือง วัฒนธรรมทางการเมืองซึ่งแตกต่างกันในแต่ละประเทศ อาจนำไปสู่ทัศนคติทางการเมืองแบบจงรักภักดี เมินเฉย หรือแปลกแยก (อ้างใน พงศ์ธร สัจจชลพันธ์, 2529 : 15)

ความไว้วางใจทางการเมืองกับการมีส่วนร่วมทางการเมือง

เมื่อพิจารณาถึงความสัมพันธ์ความไว้วางใจทางการเมืองกับการมีส่วนร่วมทางการเมือง พบว่า บุคคลที่มีความไว้วางใจทางการเมืองต่ำ จะมีส่วนร่วมทางการเมืองต่ำด้วย

ในระบบการเมืองที่พลเมืองมีอิสระเสรี การมีส่วนร่วมทางการเมืองเกิดขึ้นเพราะ พลเมืองต้องการถ้าเขาไม่ต้องการแล้ว ไม่ว่าโอกาสที่จะเข้าร่วมจะเปิดกว้างเท่าใด หรือทรัพยากรที่จะเข้าร่วมมากเพียงใด ก็จะไม่มีการเข้าร่วมแม้แต่เล็กน้อย เหตุที่คนเข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองก็เพราะเขามีแรงจูงใจทางการเมือง (พรศักดิ์ ผ่องแผ้ว, 2526 : 41-42)

ความรู้สึกไม่ไว้วางใจต่อระบบการเมือง หรือมีภาพพจน์ในทางลบต่อรัฐบาลกระบวนการทางการเมืองย่อมไม่เป็นสิ่งจูงใจให้บุคคลเข้ามีส่วนร่วมทางการเมือง นอกจากในลักษณะของการประท้วงหรือต่อต้านระบบ

Lester W. Milbrath นำเอาความคิด ความไว้วางใจทางการเมือง (political trust) และความรู้สึกมีสมรรถนะทางการเมือง (political efficacy) มาพิจารณาร่วมกัน แล้วตั้งเป็นสมมติฐานแสดงให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างการมีส่วนร่วมทางการเมืองในลักษณะของการประท้วงกับความไว้วางใจทางการเมืองอย่างน่าสนใจ คือ (Lester W. Milbrath and M.L. Goel, 1977 : 69)

1. บุคคลที่มีระดับความไว้วางใจทางการเมืองสูง และระดับสมรรถนะทางการเมืองสูง จะมีแนวโน้มเข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองตามเกณฑ์ของระบบการเมืองอย่างกระตือรือร้น เพราะเห็นว่ากระบวนการทางการเมืองสามารถทำให้เกิดผลที่เขาพึงพอใจได้

2. บุคคลที่มีระดับความไว้วางใจทางการเมืองสูง แต่สมรรถนะทางการเมืองต่ำ จะเข้าร่วมทางการเมืองในลักษณะที่อยู่บนนอก และให้การสนับสนุนต่อระบบการเมืองที่ดำรงอยู่

3. บุคคลที่มีระดับความไว้วางใจต่ำ และระดับสมรรถนะทางการเมืองสูง จะมีแนวโน้มไปสู่การมีส่วนร่วมทางการเมืองแบบต่อต้านระบบการเมือง ในลักษณะของการประท้วงและความรุนแรงทางการเมือง เนื่องจากไม่พอใจต่อสถานการณ์ทางการเมืองและไม่ไว้วางใจในกระบวนการทางการเมือง จำเป็นจะต้องใช้วิธีการนอกกรอบ เพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงตามที่ต้องการ

4. บุคคลที่มีความไว้วางใจต่ำ และระดับสมรรถนะทางการเมืองต่ำ จะมีแนวโน้มไม่เข้าร่วมทางการเมือง หรือถอนตัวออกจากกระบวนการเมือง เนื่องจากเชื่อว่าตนไม่สามารถจะแก้ไขอะไรได้ แม้จะไม่พอใจระบบการเมือง

ภาพรวมของความไว้วางใจทางการเมือง

จิรวุฒิ อนุสรณ์การ (2536 : 11) ได้สรุป ภาพรวมของความไว้วางใจทางการเมืองมีลักษณะสำคัญ คือ

1. เป็นการรับรู้ของบุคคลในสิ่งต่าง ๆ ทางการเมือง อาทิ กิจกรรมทางการเมือง ผู้ใช้อำนาจทางการเมือง หรือระบบการเมืองทั้งระบบ

2. การรับรู้ดังกล่าวนี้ จะก่อให้เกิดความรู้สึกในเชิงประเมินค่า ว่าสิ่งต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในทางการเมืองนั้นมีความชอบธรรม ยุติธรรมหรือถูกต้องเพียงไร ถูกต้องหรือไม่ ซึ่งจะถูกประเมินค่าออกมาเป็นความไว้วางใจที่มีต่อสิ่งต่าง ๆ ทางการเมือง ตลอดจนระบบการเมือง

จากบทสรุปดังกล่าว จึงสามารถที่จะวัดระดับความไว้วางใจทางการเมืองของบุคคล โดยตรวจสอบจากทัศนคติที่มีต่อส่วนต่าง ๆ ของระบบการเมืองทั้งระบบ ได้แก่รัฐบาล บุคคลในรัฐบาลในฐานะผู้ใช้อำนาจทางการเมือง พรรคการเมืองและนักการเมือง ซึ่งเป็นสถาบัน/ตัวแทนที่เกี่ยวข้องกับระบบการเมืองโดยตรง สถาบันต่าง ๆ ในระบบราชการ อาทิ สถาบันทหาร และศาล ฯลฯ รวมทั้งเจ้าหน้าที่ของรัฐ ข้าราชการ ในฐานะผู้นำนโยบายของรัฐไปปฏิบัติ ซึ่งจะสะท้อนให้เห็นถึงประสิทธิภาพของระบบการเมืองนั้น ๆ ประสิทธิภาพดังกล่าวนี้เองที่จะมีผลต่อทัศนคติของบุคคลต่อระบบการเมืองโดยรวม หรือความไว้วางใจทางการเมืองของบุคคลนั่นเอง

2.2 แนวคิดการบูรณาการทางการเมือง (Political Integration)

การบูรณาการทางการเมือง (political integration) มีความหมายใกล้เคียงกับการบูรณาการแห่งชาติ (national integration) ซึ่งมีนักวิชาการหลายท่านได้ศึกษาและให้ความหมาย เช่น Leonard Binder (1964 : 622-623) ได้ใช้คำว่า การบูรณาการแห่งชาติ ในกระบวนการสร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของประชากรภายในรัฐ และสร้างจิตสำนึกในความเป็นรัฐให้แก่หน่วยต่าง ๆ ของสังคมในรัฐ โดยเน้นในเรื่องของการลดช่องว่างทางความคิดระหว่างผู้นำ (elite) และมวลชน (mass) ส่วน Karl Deutsch (1963 : 677) ก็ได้ให้ความหมายของการบูรณาการแห่งชาติ คือ การสร้างกลุ่มและสร้างความจงรักภักดีของกลุ่ม (Group Loyalty) ต่อชาติ ซึ่งคล้ายกันกับแนวความคิดของ Binder

ส่วนความหมายของคำว่า การบูรณาการทางการเมืองนั้น มีนักวิชาการต่าง ๆ ให้ความหมายต่างกันดังนี้

Jacob and Teune (1964 : 4) ให้ความหมายว่า การบูรณาการทางการเมือง คือ ความสัมพันธ์ของความรู้สึกที่รวมชุมชนในกลุ่มประชาชนของรัฐเดียวกัน กลุ่มชนเหล่านี้ผูกพันซึ่งกันและกันโดยปัจจัยหลายอย่างที่ส่งผลให้กลุ่มชนมีความรู้สึกปลอดภัย (Self-Awareness) และเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน (Identity)

Myron Weiner ได้รวบรวมความหมายของการบูรณาการทางการเมืองและแยกความหมายออกได้ 5 ประการด้วยกัน คือ (อ้างในพิมล แสงสว่าง, 2536 : 9-10)

1. การบูรณาการทางการเมือง คือ กระบวนการนำกลุ่มชนที่มีความแตกต่างกันทางวัฒนธรรมและสังคมมารวมกันอยู่และสร้างเอกลักษณ์ร่วมกัน เป็นประเทศเดียวกัน การรวมกันนี้แต่ละกลุ่มชนยังคงมีจิตสำนึกรักษาคูณค่าทางวัฒนธรรมเดิมอยู่ เช่น ภาษา และมีความรู้สึกเป็นอิสระทางการเมือง
2. การบูรณาการทางการเมือง หมายถึง กระบวนการสร้างศูนย์อำนาจรวมของรัฐต่อกลุ่มย่อย ๆ ที่มีความแตกต่างกันในด้านอาณาเขต ที่อยู่ วัฒนธรรม หรือต่อกลุ่มทางสังคม
3. การบูรณาการทางการเมือง หมายถึง กระบวนการเชื่อมโยงระหว่างผู้ปกครองกับผู้ใต้ปกครองหรืออีกนัยหนึ่งคือ กระบวนการลดช่องว่างระหว่างผู้นำกับมวลชน
4. การบูรณาการทางการเมือง หมายถึง กระบวนการสร้างค่านิยมรวม (value consensus) เพื่อที่จะทำให้สังคมสามารถดำรงระเบียบอันเดียวกันไว้ได้
5. การบูรณาการทางการเมือง หมายถึง ความสามารถของประชาชนในสังคมที่จะรวมตัวกันเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ร่วมกันที่ตั้งไว้ ไม่ว่าจะเป็นจุดประสงค์ใด ๆ ก็ตาม

จากความหมายการบูรณาการทางการเมือง ของ Weiner จะเห็นได้ว่า การบูรณาการทางการเมืองมีขอบข่ายครอบคลุมถึงความสัมพันธ์และทัศนคติของมวลชนใน 5 เรื่องด้วยกัน

- ความนึกคิดในเรื่องชาตินิยม
- การใช้อำนาจตามสิทธิและหน้าที่ของรัฐ
- เป็นเรื่องระหว่างชนชั้นปกครองกับชนชั้นผู้ถูกปกครอง
- การเข้าร่วมทางการเมืองของประชาชน
- การรวมกลุ่มทางองค์กรในจุดประสงค์เฉพาะ

ปัจจัยของการบูรณาการทางการเมือง

Weiner เห็นว่าปัจจัยที่จำเป็นในการก่อลักษณะการบูรณาการนั้น มี 5 ประการคือ

1. การบูรณาการแห่งชาติ (National Integration) คือการที่กลุ่มทางสังคมต่าง ๆ ขอมรับกฎเกณฑ์ ระเบียบ ประเพณีวัฒนธรรมร่วมกัน ซึ่งกระทำได้ 2 วิธีคือ การขจัดวัฒนธรรมที่แตกต่างกันออกไป หรือการสร้างระบบวัฒนธรรมร่วมกันเป็นเอกลักษณ์ของชาติขึ้นมาใหม่
2. การบูรณาการแห่งดินแดน (Territories Integration) คือการที่ผู้มีอำนาจในการปกครองมีความตั้งใจในการสร้างอาณาเขตแห่งดินแดนที่แน่นอนเป็นหนึ่งเดียว และแพร่ขยายอำนาจในการควบคุมให้ครอบคลุมอาณาเขตเหล่านั้นอย่างมีประสิทธิภาพ
3. การบูรณาการแห่งค่านิยม (Value Integration) คือ การสร้างระบบการแสดงคุณค่าร่วมในสังคมที่กำลังเกิดความแตกแยกด้านความคิด ความเชื่อ อันเป็นผลมาจากการที่สังคมมีการเปลี่ยนแปลงจากสังคมเก่าไปสู่สังคมใหม่ มีการเพิ่มขึ้นของบทบาทใหม่ ๆ ซึ่งกระตุ้นความขัดแย้งกับความคิดความเชื่อแบบดั้งเดิม การจะลดความขัดแย้งนี้กระทำโดยการสร้างความเห็นพ้องต้องกัน (consensus) ในผลประโยชน์ร่วมแก่ประชาชนในสังคม เพื่อลดความสำคัญของค่านิยมเดิมลง แต่ทั้งนี้จะมีโครงสร้างทางการเมืองที่สามารถลดความขัดแย้ง และให้โอกาสแก่บุคคลหรือกลุ่มบุคคลอย่างเท่าเทียมกัน
4. การบูรณาการแห่งผู้นำ-มวลชน (Elite-Mass Integration) คือการพยายามหาทางประสานแนวความคิด นโยบายและทัศนคติของผู้นำและมวลชนให้มีความสอดคล้องกันโดยใช้กลไกต่าง ๆ ในสังคม เช่น สถาบันทางการเมือง หน่วยราชการ การประชาสัมพันธ์ สื่อมวลชน เพื่อเพิ่มความเข้าใจในเป้าหมายอันเดียวกันในการพัฒนาประเทศ
5. การบูรณาการแห่งพฤติกรรม (Integration Behavior) คือ การที่สังคมเปิดโอกาสให้ปัจเจกบุคคลมีอิสระในการรวมตัวเป็นกลุ่มเพื่อปกป้องผลประโยชน์ของตนเอง เป็นการพัฒนาทักษะ (Skill) ในการดำเนินการร่วมกันทั้งทางด้านการเมือง เศรษฐกิจและสังคม อันจะทำให้ความรู้สึกแปลกแยกมีน้อยลง (Myron Weiner, 1967 : 150-166)

ระบบสังคมที่ประชากรมีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันนี้ Ira de Raid (1955 : 6-8) ให้คำจำกัดความว่า Mass Society คือสังคมที่ผ่านพัฒนาการมา 3 ขั้นตอน คือ การเคลื่อนย้ายของประชากรจากรอบศูนย์กลางมาสู่จุดศูนย์กลางมากขึ้น โดยมีขบวนการสื่อสารมวลชนเป็นเครื่องมือในการสื่อสารระหว่างกัน ในขั้นตอนต่อมา ค่านิยมแบบดั้งเดิมจะถูกแทนที่ด้วยค่านิยมแบบเชื้อถือในเหตุและผล ในขั้นสุดท้ายแรงงานจากหน่วยการผลิตดั้งเดิมจะเข้าสู่ระบบการผลิตในตลาดแรงงานแบบใหม่มากขึ้น ซึ่งทำให้ความสัมพันธ์ของประชากรในสังคม เป็นความสัมพันธ์ที่เกิดจากระบบหน้าที่ในสังคม แทนที่จะเป็นความผูกพันตามสายโลหิต หรือถิ่นกำเนิด สำหรับปัจจัยในการเกิด Mass Society นั้น Raid ได้ชี้ว่าขึ้นอยู่กับสภาพแวดล้อมในสังคมนั้น ๆ ซึ่งแยกออกได้เป็น 7 ประการ คือ ความเท่าเทียมกันของเผ่าพันธุ์ (Ethnic Equality) คือ การที่สังคมยอมรับความสามารถของบุคคลในสังคมนั้น ๆ โดยปราศจากอคติด้านเชื้อชาติหรือถิ่นกำเนิด

1. ระบบสังคมที่เปิดโอกาสให้ทุกคนชนชั้น (Open Class Society) คือการที่สมาชิกในสังคมทุกคนมีโอกาสที่เท่าเทียมกันในการแสวงหาประโยชน์ โดยไม่มีการกำหนดมาตรการกีดกันป้องกันบุคคลหรือกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง ในการแสวงหาอาชีพที่เหมาะสม เลื่อนระดับฐานะในสังคมได้ตามความสามารถ

2. มีระบบการแข่งขันกันอย่างเสรีและยุติธรรม (Fair Competition) คือการที่ระบบสังคมมีมาตรการป้องกันการที่กลุ่มใดกลุ่มหนึ่งในสังคมจะใช้สิทธิพลกดขี่ และครอบงำกลุ่มอื่น ๆ เพื่อเลื่อนชั้นกลุ่มของตนให้สูงขึ้นและผูกขาดอำนาจไว้ในกลุ่มเดียว

3. มีระบบการตรวจสอบและถ่วงดุลอำนาจในสังคม (Checks & Balances) คือการที่ระบบสังคมมีมาตรการป้องกันการที่กลุ่มใดกลุ่มหนึ่งในสังคมจะใช้สิทธิพลกดขี่ และครอบงำกลุ่มอื่น ๆ เพื่อเลื่อนชั้นกลุ่มของตนให้สูงขึ้นและผูกขาดอำนาจไว้ในกลุ่มเดียว

4. มีการให้การศึกษาอย่างกว้างขวางและทั่วถึง (Universal Literacy) คือการที่ระบบสังคมเปิดโอกาสให้สมาชิกในสังคมทุกส่วนมีสิทธิที่จะแสวงหาความรู้ และศึกษาได้เสรีโดยไม่มีระเบียบจำกัด นอกจากนี้ยังมีการแพร่กระจายของสถาบันที่ให้การศึกษาแก่ประชาชนอย่างครอบคลุมและทั่วถึง

5. มีระบบการติดต่อสื่อสารที่เป็นอิสระ (Free Communication) คือการที่ระบบสังคมมีช่องทางหลากหลายในการติดต่อสื่อสารระหว่างคนหรือกลุ่มคนจำนวนมาก และไม่มีระเบียบจำกัดการใช้ช่องทางเหล่านี้ เปิดโอกาสให้คนในสังคมรับทราบข่าวสาร ติดต่อกันสร้างความเข้าใจในกลุ่มอื่น ๆ ได้ดีขึ้น

6. ความเชื่อพื้นฐานในเรื่องความแตกต่าง (Principle of Difference) คือการที่ประชากรในสังคมรับรู้ถึงความแตกต่างที่อยู่ในสังคม แต่เห็นว่าความแตกต่างดังกล่าวไม่ทำให้คนในสังคมมีสิทธิพื้นฐานที่ได้รับจากสังคมที่แตกต่างกัน

Florian Zneniecki (1952 : 15) ชี้ว่า วัฒนธรรมที่แตกต่างกันเป็นสาเหตุหลักที่ทำให้กลุ่มต่าง ๆ ที่มีวัฒนธรรมแตกต่างเกิดความขัดแย้งและไม่สามารถรวมตัวกันเป็นสังคมหนึ่งเดียว (social solidarity) ได้

ดังนั้น ปัจจัยที่สำคัญที่สุดในการสร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในสังคมก็คือ การสร้างวัฒนธรรมร่วมแห่งชาติ (common national culture) ให้เกิดในกลุ่มองค์กรทางสังคม (social organization) โดยมีหนทางในการสร้างดังนี้

1. ความรู้สึกเกิดทุนบุชาวีรบุรุษ คือการสร้างความรู้สึกร่วมคนในชาติให้เกิดความผูกพันและจงรักภักดีต่อผู้นำของประเทศซึ่งมีลักษณะเป็นผู้นำที่มีบารมีสูง (heroic and charismatic) เมื่อประชาชนมีความเชื่อฟังและนับถือผู้นำ การเปลี่ยนแปลงสังคมไปในทางที่ต้องการจะกระทำได้ง่ายขึ้น ตัวอย่างที่เห็นได้เด่นชัด เช่น มหาตมะ คานธี ในอินเดีย หรือ ออดอล์ฟ ฮิตเลอร์ ในเยอรมนี เป็นต้น

2. ความรู้สึกร่วมสายสัมพันธ์ทางเชื้อชาติหรือเผ่าพันธุ์ คือการเสริมสร้างความรู้สึกของคนในชาติให้รู้สึกว่า แม้จะมีความแตกต่างกันในด้านวัฒนธรรมหรือวิถีการดำรงชีวิตต่าง ๆ แต่ทุกคนก็มีสายเลือดเผ่าพันธุ์เดียวกัน ซึ่งเป็นการแบ่งคนในชาติออกจากชาติอื่น ๆ อย่างชัดเจน

3. ความรู้สึกว่าตนเป็นเจ้าของชาติและเป็นพลเมืองของชาติร่วมกัน คือการรณรงค์ให้เกิดความรู้สึกรักในชาติ เชื่อมมั่นในความเป็นชาติ มีสิทธิในชาติที่เท่าเทียมกัน

4. ความรู้สึกต่อต้านศัตรูร่วมกัน คือการเน้นให้เห็นถึงความแตกต่างของชาติกับชาติอื่น ๆ หรือเผ่าพันธุ์อื่น ๆ อย่างรุนแรง และสร้างความรู้สึกในสังคมว่าชาติกำลังตกอยู่ในภาวะอันตรายจากศัตรูที่ต่างชาติ ต่างเผ่าพันธุ์ โดยเฉพาะหากศัตรูร่วมนี้เป็นศัตรูที่มีความแตกต่างในทุก ๆ ด้านกับคนในชาติ ไม่ว่าจะเป็น เชื้อชาติ ศาสนา ภาษา วัฒนธรรม ประเพณี ความรู้สึกร่วมกันจะยิ่งสูงขึ้น

5. การให้การศึกษอย่างทั่วถึง และมีกระบวนการเผยแพร่วัฒนธรรมแห่งชาติอย่างกว้างขวาง คือ ความสามารถของสังคมในการสื่อสารถึงกันได้อย่างรวดเร็วและมีประสิทธิภาพ ทำให้ประชากรที่ได้รับการศึกษามีโลกทัศน์ที่กว้างขึ้น มีโอกาสรับทราบข่าวสารและติดต่อกับกลุ่มคนในชาติได้อย่างทั่วถึง ซึ่งจะส่งผลให้ประสิทธิภาพของระบบวัฒนธรรมร่วมชาติมีสูงขึ้นตามไปด้วย

6. มีกิจการใด ๆ ก็ตามที่เสริมสร้างความรู้สึกและภักดีในชาติ

เราจะเห็นได้ว่าแนวทางซึ่ง Zneniecki เสนอนี้ เป็นแนวทางซึ่งทุกประเทศใช้กันอยู่ในการเสริมสร้างความมั่นคงภายในชาติ ส่วนแต่ละประเทศจะเลือกใช้วิธีการใดนั้น ขึ้นอยู่กับสภาพแวดล้อมในสังคมนั้น ๆ เช่น ในสมัยสงครามโลกครั้งที่ 2 เยอรมันภายใต้การนำของฮิตเลอร์สร้างความรู้สึกให้ชาวเยอรมันเกลียดชังชาวยิว เพื่อให้ชาวเยอรมันรวมตัวกันเป็นอันหนึ่งเดียวโดยใช้ชาวยิวเป็นศัตรูร่วมกันเป็นต้น

2.3 แนวคิดการตอบโต้ทางการเมือง (Political Reaction)

มงคล หวังสุขใจ และชมพู โกติรัตน์ (2540 : 79) กล่าวว่าพื้นฐานในการดำเนินชีวิตของสมาชิกในสังคม คือ การกระทำร่วมกันในสังคม ซึ่งหมายถึงกระบวนการตอบสนองซึ่งกันและกัน ในการแสดงออกระหว่างกลุ่ม หรือบุคคล โดยพฤติกรรมของบุคคลหนึ่งเป็นผลต่อการแสดงตอบสนองอีกบุคคลหนึ่ง โดยผ่านกระบวนการสื่อความหมายที่ใช้สัญลักษณ์ร่วมกัน เช่น ภาษา กริยาท่าทาง เพื่อให้สามารถตีความหมายตรงกัน

ในกระบวนการทางสังคม (social process) เป็นแบบรู้ของปฏิกิริยาตอบโต้ทางสังคมของบุคคลหรือกลุ่มบุคคล สังคมวิทยาถือว่าปฏิกิริยาตอบโต้ทางสังคมเป็นปัจจัยที่มีความสำคัญยิ่งเกี่ยวกับชีวิตในสังคม เพราะถ้าปราศจากสิ่งซึ่งปฏิกิริยาทางสังคมแล้ว สังคมก็ย่อมจะไม่มีชีวิตทางสังคมเลยทีเดียว (อานนท์ อาภาภิรม, 2518 : 127)

จำนง อติวัฒนสิทธิ และคณะ (2540 : 55) ให้ความหมาย การกระทำทางสังคม หมายถึง การกระทำที่บุคคลแสดงออก ซึ่งมีความหมายเกี่ยวข้องกับผู้อื่น อาจจะโดยตรงหรือโดยอ้อมก็ได้ ทำให้ไปภายใต้บรรทัดฐานของสังคม มีจุดมุ่งหมาย ให้ความหมายของผู้อื่นสามารถเข้าใจได้ ตอบสนองได้ การกระทำที่บุคคลหรือกลุ่มแสดงต่อกัน เราเรียกว่า การกระทำตอบโต้ หรือปฏิสัมพันธ์

นอกจากนี้ พิทยา สายหู (2518 : 110-111) ให้ความหมายต่อไปว่า การกระทำทางสังคมหมายถึง การกระทำที่เราตั้งใจเจตนาปฏิบัติต่อผู้อื่นและเมื่อผู้อื่นนั้นเข้าใจความหมายของการกระทำของเราแล้วสามารถกระทำการตอบสนองได้ถูกต้องด้วยเจตนาเช่นกัน นอกจากนี้การกระทำบางอย่างที่ผู้ทำมิได้มีเจตนา แต่ถ้ามองต่อผู้อื่น ซึ่งอาจตีความหมายแปลเป็นเจตนาก็ได้ แล้วมีการกระทำตอบสนอง เช่นนี้ก็ต้องนับว่าเป็นการกระทำทางสังคมเหมือนกัน

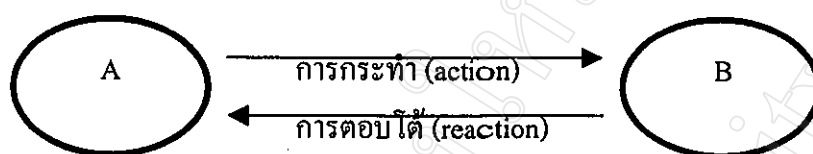
อานนท์ อาภาภิรมย์ (2518 : 128) ได้นำเอาคำของ Young and Mack ที่ได้อธิบายความหมายของปฏิกิริยาตอบโต้ว่า คือ การกระทำหรือการถ่ายทอดแนวความคิดระหว่างบุคคลซึ่งมีการเร้า (stimulation) และการตอบสนอง (response) ซึ่งกันและกัน ปฏิกิริยาตอบโต้ คือสัมพันธ์ภาพที่ก่อตัวขึ้นระหว่างบุคคลตั้งแต่ 2 คนขึ้นไป ในส่วนที่เกี่ยวกับวัตถุประสงค์หรือสภาพการณ์ร่วมกันบางประการ

เพราะฉะนั้น เมื่อพิจารณาถึงความหมายของ ปฏิกิริยาตอบโต้ทางสังคมแล้ว จะเห็นได้ว่า ปฏิกิริยาตอบโต้ทางสังคมมีลักษณะดังนี้

1. การติดต่อกันทางสังคม (social contact) คือ จะต้องมีการอยู่ร่วมกันของบุคคลตั้งแต่ 2 คนขึ้นไป และต้องมีการตอบโต้กันหรือมีสายสัมพันธ์ (rapport)
2. การถ่ายทอดแนวความคิดระหว่างบุคคล (communication) โดยใช้สัญลักษณ์ (symbol) ซึ่งอาจจะเป็นรูปของภาษา (คำพูดหรือตัวอักษร) หรือท่าทางก็ได้

3. การเร้า (stimulation) การตอบสนอง (response) ทำให้การเปลี่ยนแปลงด้านพฤติกรรม ซึ่งเกิดแบบของกระบวนการทางสังคมต่าง ๆ

ดังนั้น เมื่อพิจารณาจากความหมายของปฏิกิริยาตอบโต้หรือการกระทำทางสังคมข้างต้นแล้ว สามารถอธิบายด้วยรูปภาพดังนี้

รูปที่ 2.3 แสดงรูปแบบการกระทำ (action) และการตอบโต้ (reaction)

จากรูปข้างต้น ทำให้เราเห็นว่า การกระทำ (action) และการตอบโต้ (reaction) มีความสัมพันธ์กัน กล่าวคือ เมื่อมีการกระทำเกิดขึ้น คือ A กระทำอย่างใดอย่างหนึ่งต่อ B แล้ว B ก็มีปฏิกิริยาตอบโต้การกระทำของ A ด้วยรูปแบบต่าง ๆ เช่นกัน ทั้งในรูปแบบที่รุนแรงหรือไม่รุนแรงก็ได้ สาเหตุของการกระทำหรือการตอบโต้

อุทัย หิรัญโต (2522) กล่าวว่าในทางสังคมวิทยานั้น ปฏิกิริยาหรือการตอบโต้ เกิดขึ้นเมื่อเผชิญกับสิ่งเร้า (stimulus) ซึ่งมาจากภายนอกหรือภายในร่างกายก็ได้ ทุกสิ่งทุกอย่างที่คนกระทำ หรือรู้สึก คนอื่นจะเห็นหรือไม่ก็ตาม ถือได้ว่าเป็นพฤติกรรมทั้งสิ้น จิตวิทยาถือว่า พฤติกรรมทุกอย่างของมนุษย์เกิดขึ้นเพราะสิ่งเร้า เมื่อมีสิ่งใดมาเร้าก็จะเกิดการตอบโต้ และแสดงออกมาในทางอารมณ์ สาเหตุการกระทำหรือการตอบโต้ สามารถอธิบายได้ด้วยทฤษฎี Relative Deprivation ของ Gurr (อ้างในสมบุรณ์ คลยกาญจน์, 2539 : 13) ได้จากการนำทฤษฎีทางจิตวิทยาในเรื่องความคับข้องใจ-ความก้าวร้าว (The Frustration Aggression Theory) มาเป็นฐานของทฤษฎี ซึ่งแนวคิดเบื้องต้นของทฤษฎี Frustration Aggression มีอยู่ว่า การถูกปิดกั้นถูกแทรกแซงของพฤติกรรมที่มีเป้าหมาย ต้องการบรรลุนั้นจะก่อให้เกิดความรู้สึกคับข้องใจ (Frustration) ซึ่งนำมาสู่การตอบโต้อย่างก้าวร้าวโดยตรงต่อสิ่งที่ทำให้เกิดความคับข้องใจ ซึ่งในความเป็นจริงนั้น สภาพการณ์ปิดกั้นความมุ่งหมายของมนุษย์นั้นเกิดขึ้นได้มากมาย มนุษย์มักประสบกับความบกพร่องหรือขาดแคลนความไม่แน่นอนอยู่เสมอ ๆ

ปัจเจกชน หรือกลุ่มที่มีความรู้สึกคับข้องใจ มีแนวโน้มที่จะโจมตีแหล่งที่เขาคิดว่าเป็นสาเหตุต่อการแห่งความคับข้องใจ (believed source) ซึ่งบางครั้งอาจมิใช่เป็นตัวการที่ทำให้เกิดความคับข้องใจจริง ๆ ก็ได้ (real source) หากการโจมตีไม่สามารถจัดความคับข้องใจออกไปได้

ความก้าวร้าวก็ยังคงอยู่ ในทางกลับกันหากเขาถูใจมต่อแหล่งความคับข้องใจแล้วสามารถบรรลุผล เขาก็จะได้รับการเรียนรู้ที่ส่งเสริม (reinforced) และหากต่อมาเขารู้สึกคับข้องใจขึ้นมา เมื่อถูกปิดกั้นขัดขวาง เขาก็จะใช้การถูใจมเพื่อแก้ไขความคับข้องใจต่อไปอีกเรื่อย ๆ

ในสังคมมนุษย์นั้น มนุษย์ให้ค่านิยมกับสิ่งที่มีคุณค่าต่าง ๆ เช่น อำนาจ ความมั่งคั่ง ความมั่นคง ปลอดภัย ความเสมอภาค เสรีภาพ ฯลฯ เมื่อพวกเขาไม่สามารถได้รับสิ่งที่มีคุณค่าเหล่านั้นหรือหากได้มาอย่างหนึ่งต้องเสียอีกอย่างหนึ่งไป มนุษย์มักจะเกิดความไม่พอใจ ความโกรธ และความก้าวร้าวก็จะเกิดตามมา สถานการณ์เช่นนี้มักเกิดขึ้นเสมอในสังคมที่มีความสลับซับซ้อน และสถานการณ์ดังกล่าวถูกเรียกว่า "การลิดรอนในเชิงเปรียบเทียบ"(Relative Deprivation) ซึ่งหมายถึง ความตึงเครียดของมนุษย์ที่เกิดจากความไม่สมดุลระหว่าง "สิ่งหรือสภาพที่ควรจะได้ (ought)" และ "สิ่งหรือสภาพที่มีหรือเป็นอยู่ (is)" ของความมุ่งหวังประสงค์ในคุณค่ารวมกัน (กมล สุขพานิช-จันทร์ปราบ (แปล), 2526 : 23)

สิ่งหรือสภาพที่ควร (Ought) หมายถึง สภาพชีวิตความเป็นอยู่ที่มนุษย์เริ่มคิดว่าหรือเชื่อว่าเขามีสิทธิจะได้

สิ่งหรือสภาพที่เป็นจริง (Is) หมายถึง การรู้ตัวของพวกเขาในสิ่งที่เป็นจริง ๆ ตามที่ปรากฏอยู่ของมนุษย์

ความไม่สมดุลที่กล่าวมานั้น แบ่งออกได้ 3 แบบ คือ (กมล สุขพานิช-จันทร์ปราบ (แปล), 2526 : 54-64)

1. การลิดรอนที่ลดต่ำลง (Decremental Deprivation)

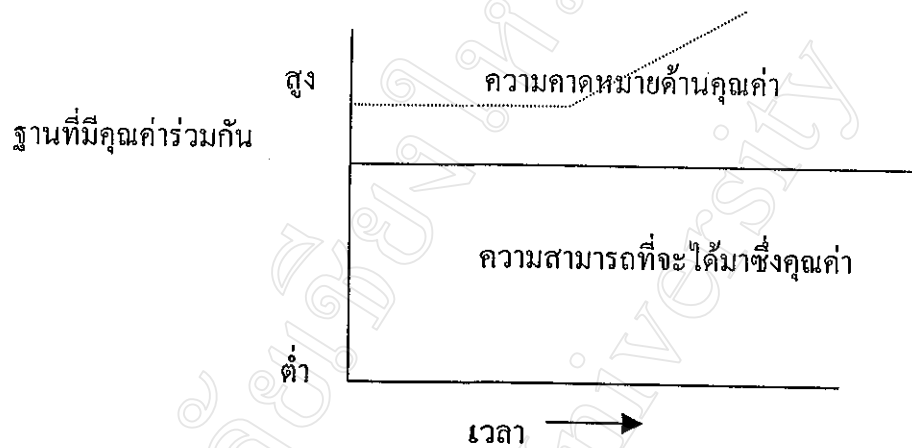

รูปที่ 2.4 แสดงการถูกลิดรอนที่ลดต่ำลง

การถูกลิดรอน รูปที่ 2.4 นี้เป็นสภาวะซึ่งความสามารถที่จะได้มาซึ่งคุณค่าลดต่ำลง แม้ว่าความคาดหมายด้านคุณค่าจะคงที่ไม่เปลี่ยนแปลง ความคับข้องใจ ความโกรธแค้น ถูกชักจูงใจให้เกิดขึ้นโดยการเสียสิ่งที่มีคุณค่าที่เคยมีอยู่ เช่น สูญเสียทรัพย์สิน สูญเสียสิทธิในทางการเมือง ฯลฯ

ที่เคยครอบครองมาเป็นเวลานาน รูปแบบ "การถูกลิดรอนที่ลดต่ำลง" เป็นคุณลักษณะที่เกิดขึ้นในสังคมบุพกาล และส่วนน้อยพัฒนาของสังคมในช่วงหัวเลี้ยวหัวต่อ

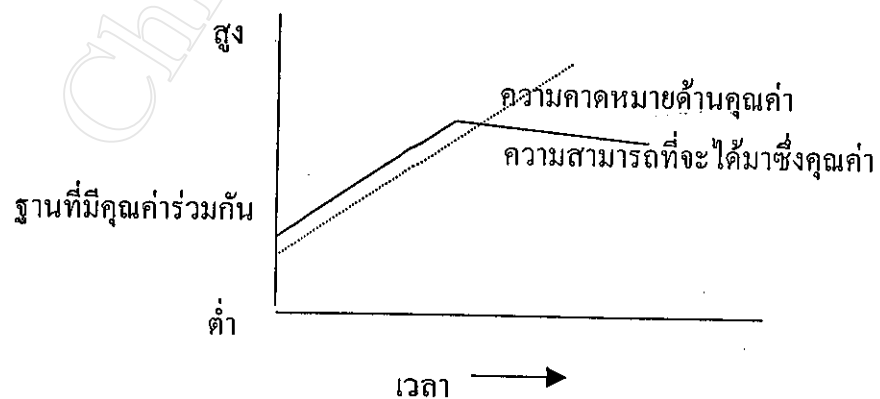
2. การถูกลิดรอนในสิ่งที่ปรารถนา (Aspirational Deprivation)

รูปที่ 2.5 แสดงการถูกลิดรอนในสิ่งที่ปรารถนา

การถูกลิดรอน รูปที่ 2.5 นี้เกิดขึ้นเมื่อความคาดหวังเพิ่มสูงขึ้น แต่ในความเป็นจริงฐานะที่มีคุณค่าหรือศักยภาพมิได้เพิ่มขึ้นตามด้วย มักเกิดขึ้นในการปฏิวัติของประเทศที่กำลังพัฒนา เนื่องจากการเปลี่ยนแปลงใหม่ ๆ ในสังคมเพิ่มขึ้นและทำให้คนมีความหวังถึงการจ้างงาน อาชีพที่ดีขึ้น ความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น แต่ระบอบการเมืองที่เป็นอยู่ไม่อาจตอบสนองความคาดหวังเหล่านี้ได้ จึงก่อให้เกิดความคับข้องใจ และนำไปสู่พฤติกรรมก้าวร้าวรุนแรง

3. การถูกลิดรอนที่เพิ่มสูงขึ้น (Progressive Deprivation)

รูปที่ 2.6 แสดงการถูกลิดรอนที่เพิ่มสูงขึ้น

การถูกฉ้อโกง รูปที่ 2.6 มีลักษณะคือ ความคับข้องใจจะเกิดขึ้นเมื่อคนพบว่าฐานะที่มีคุณค่าของเขาเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ ทำให้เขามีความคาดหวังสูงตามไปด้วย จนกระทั่งเขาพบว่าความสามารถที่จะได้มาซึ่งคุณค่าของเขาไม่คงที่ และมีแนวโน้มต่ำลงเรื่อย ๆ ในขณะที่ความคาดหวังเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ การถูกฉ้อโกงแบบที่ 3 มักพบในสังคมที่มีการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมมายาวนาน และเกิดการพลิกผันอย่างกะทันหัน

นอกจากนี้ อริสโตเติล เชื่อว่าการปฏิบัติมีสาเหตุพื้นฐานมาจากความต้องการของสามัญชนที่จะได้รับความเท่าเทียมกันทางการเมืองและเศรษฐกิจ และจากการแสวงหาประโยชน์ของกลุ่มนำในระบบคณาธิปไตย โดยการสร้างความไม่เท่าเทียมกันขึ้น เป็นความต้องการที่ขัดแย้งกันระหว่าง "สิ่งที่ได้ครอบครองตามจริง" กับ "สิ่งที่ควรจะได้ครอบครองตามสิทธิ" และเมื่อ 23 ศตวรรษให้หลัง เอคเวิร์ด ย้ำว่า สาเหตุของการปฏิบัติทุกครั้งเป็นเพราะความปรารถนาพื้นฐานถูกกดขี่ และความรุนแรงที่เกิดขึ้นจะเป็นสัดส่วนกับการกดขี่ที่ได้รับเช่นกัน การกดขี่ทางอารมณ์นี้จะเกิดขึ้นเมื่อประชาชนรู้สึกว่ ความคาดหวังและความคิดที่ชอบธรรมของเขาถูกปิดกั้นและถูกหันเหไป (กมลลา สุขพานิช-จันทร์ปราบ (แปล), 2526 : 23)

รูปแบบการกระทำตอบโต้

จ้านง อติวัฒน์สิทธิ และคณะ (2540 : 58-59) ได้กล่าวถึงพฤติกรรมที่บุคคลแสดงออกต่อกันหรือปฏิสัมพันธ์ในสังคมนั้น ไม่ว่าในระดับบุคคลหรือระดับกลุ่ม จะเห็นได้ว่ามีอยู่ 5 รูปแบบใหญ่ ๆ คือ ความร่วมมือ การแข่งขัน ความขัดแย้ง การประนีประนอม และการกลืนกลาย ซึ่งทั้ง 5 รูปแบบนี้อาจเกิดจากความสัมพันธ์โดยตรงหรือโดยอ้อมก็ได้ ดังนี้

ความร่วมมือ (cooperation) หมายถึงการกระทำตอบโต้ที่ผู้กระทำมีจุดมุ่งหมายร่วมกัน มีผลประโยชน์ร่วมกัน ความร่วมมืออาจจะเกิดขึ้นในกลุ่มผู้ที่รู้จักกันเป็นส่วนตัว เช่น ครอบครัว หรือไม่รู้จักกันเป็นส่วนตัว เช่น สมาคมผู้พิทักษ์ผู้บริโภคก็ได้ อาจเกิดขึ้นโดยจงใจ เช่น ช่วยกันค้าขาย หรือไม่ได้จงใจ เช่น การซื้อ-ขายของในตลาดก็ได้ โดยถือว่ากิจกรรมนั้นก่อเกิดประโยชน์กับทั้งสองฝ่าย ช่วยให้มีการแบ่งงานกันทำ เกิดการอยู่รอด เพราะฉะนั้นไม่ว่าพฤติกรรมกรรมการเคารพกฎหมาย การเข้าชั้นเรียน การซื้อขายแลกเปลี่ยน ฯลฯ ถือเป็นความร่วมมือทั้งสิ้น

การแข่งขัน (competition) หมายถึงการตอบโต้ที่เกิดขึ้นเมื่อรางวัลมีจำกัด เราจะได้มาซึ่งรางวัลก็ต่อเมื่อเราแสดงความสามารถได้เหนือคู่แข่ง การแข่งขันอาจจะเกิดขึ้นในระหว่างที่เรารู้จักกันเป็นการส่วนตัว เช่น การเลือกหัวหน้าภาควิชา หรือไม่รู้จักกันเลย เช่น การสอบเข้ามหาวิทยาลัยก็ได้ แต่เป็นพฤติกรรมตอบโต้ที่ดำเนินภายใต้กฎเกณฑ์ที่ทั้งสองฝ่ายยอมรับ เช่น การสอบแข่งขัน การประกวดนางงาม การแข่งกีฬา ฯลฯ การแข่งขันมักเป็นพฤติกรรมที่เกิดขึ้นในช่วงเวลาสั้น ๆ เพราะถ้ากินระยะเวลานานจะกลายตัวไปสู่ความสัมพันธ์ในรูปแบบอื่น ๆ เช่น ความขัดแย้ง เป็นต้น ผลที่ตามมาจากการแข่งขัน อาจจะมีทั้งในทางบวกและทางลบ ทางบวกคือ ช่วยกระตุ้น

ให้คนแสดงความสามารถของตนอย่างเต็มที่ สังคมใดที่ให้คุณค่าการแข่งขันสูงมักจะมีประสิทธิภาพ ส่วนผลในทางลบคือ คนจะมีทัศนคติไม่ดีต่อกัน ผู้แพ้จะเสียใจ ส่วนใหญ่การทำงานในกลุ่มมักจะส่งเสริมความร่วมมือมากกว่าการแข่งขัน

ความขัดแย้ง (conflict) หมายถึงการกระทำตอบโต้ที่ฝ่ายหนึ่งต้องการให้ได้มาซึ่งสิ่งที่ตนต้องการ (reward) โดยการกำจัดหรือทำให้คู่ต่อสู้อ่อนแอลง มักจะมีจุดเริ่มต้นมาจากการแข่งขันก่อน รูปแบบความขัดแย้งอาจเป็นความขัดแย้งเป็นการส่วนตัว เช่น ความขัดแย้งระหว่างเพื่อนหรือไม่ใช่ส่วนตัว เช่น ความขัดแย้งระหว่างกลุ่มนายจ้างกับลูกจ้างก็ได้ ส่วนสาเหตุของความขัดแย้งอาจเกิดขึ้นจากผลประโยชน์ขัดกัน มีระบบความเชื่อต่างกันหรือความหลงทางวัฒนธรรม ฯลฯ พฤติกรรมที่แสดงถึงความขัดแย้งซึ่งเราสามารถสังเกตเห็นได้ ได้แก่ การทะเลาะวิวาท การประท้วง การจับผิด สงคราม การก่อการร้าย เป็นต้น

การผสมผสานประนีประนอม (accommodation) หมายถึง การกระทำตอบโต้ที่คนยอมเสียผลประโยชน์บางส่วนของตนเพื่อรักษาส่วนใหญ่ไว้ โดยฝ่ายหนึ่งอาจจะต้องยอมทำตามอีกฝ่ายหนึ่ง แต่เป็นการปรับตัวที่เขายังรักษาเอกลักษณ์ของตนไว้ได้ การผสมผสานนี้อาจจะเห็นในรูปของการอดกลั้นผ่อนปรนหรือลดความตึงเครียดด้วยการทำกิจกรรมอย่างอื่น เช่น เขียนหนังสือ ทำพิธีกรรม ฯลฯ หรือบางคนอาจจะหาแพะมารับบาปเป็นทางออกของตน เช่น ถ้าได้รับการกดขี่มากก็หันไประบายออกกับคนที่เขาต่ำกว่าตน

การผสมกลมกลืน (assimilation) หมายถึงการตอบโต้ที่เกิดขึ้นเมื่อคนต่างวัฒนธรรมมาติดต่อสัมพันธ์กัน การแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมจะเกิดขึ้น คนจะให้และรับวัฒนธรรมซึ่งกันและกัน จนความแตกต่างที่มีอยู่เดิมหมดไป การกลืนกลายโดยทั่วไปจะเป็นลักษณะสองทาง คือมีทั้งการให้และการรับ ในบางกรณีอาจอยู่ในลักษณะทางเดียวคือ ฝ่ายหนึ่งเป็นผู้ให้และฝ่ายหนึ่งเป็นผู้รับ ซึ่งมักจะเกิดขึ้นในระหว่างกลุ่มที่มีความเจริญต่างกัน กลุ่มที่ด้อยกว่าจะเป็นผู้รับมากกว่าผู้ให้ โดยทั่วไปการกลืนกลายเป็นกระบวนการที่มีลักษณะที่ค่อยเป็นค่อยไป ไม่จำเป็นต้องบีบบังคับก็เกิดขึ้นได้ การบีบบังคับอาจทำให้เกิดการต่อต้าน ผลที่ตามมาจากการกลืนกลาย คือการลดความขัดแย้ง

จากการตอบโต้ที่กล่าวมาข้างต้นนี้ ถือว่าเป็นกระบวนการพื้นฐานของโครงสร้างซึ่งจะส่งผลให้เกิดระบบความสัมพันธ์ขึ้น และระบบความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นก็จะย้อนกลับมามีบทบาทในการชี้นำพฤติกรรมการแสดงออกอีก นับเป็นกระบวนการที่ให้อิทธิพลซึ่งกันและกัน

Austin Ranney (1990 : 32-41) กล่าวถึงวิธีการกระทำหรือการตอบโต้ทางการเมือง ได้แก่ การพยายามวิ่งเต้นให้สมาชิกสภานิติบัญญัติออกกฎหมายฉบับใดฉบับหนึ่ง (lobbying) การโฆษณาชวนเชื่อ (mass propaganda) การต่อสู้ในศาล (litigation demonstration) การสไตรค์และบอยคอตต์ (strikes and boycott) การตอบโต้ที่ไม่รุนแรง (nonviolent civil disobedience) และการตอบโต้ที่รุนแรง (violence)

การกระทำหรือการตอบโต้โดยความรุนแรง

Graham and Gurr ได้นิยามความรุนแรงไว้ว่า "ความรุนแรง ในที่นี้หมายความว่าความอยุ่
 แสบ ๆ ถึงพฤติกรรมที่มุ่งทำให้เกิดอันตรายทางกายภาพต่อผู้คนหรือทำให้ทรัพย์สินเสียหาย" ในแง่
 นี้ความรุนแรงที่เจ้าหน้าที่เป็นผู้ก่อขึ้นนับเป็นความรุนแรงเช่นกัน ในทำนองเดียวกัน Nieburg เข้าใจ
 "ความรุนแรงทางการเมือง" ว่าเป็น "การกระทำที่ขัดขวางรบกวน ทำให้เกิดอันตรายโดยมีเป้าหมาย
 เลือกเหยื่อหรือเป้าหมายกระทำการสภาพแวดล้อม วิธีการดำเนินการ และ/หรือผลซึ่งล้วนมีความ
 สำคัญทางการเมือง ในทัศนะของ Harold I. Lief ความรุนแรงคือ จุดสุดโต่งของระดับพฤติกรรม
 ที่ก้าวร้าว มีลักษณะเด่นอยู่ที่การใช้กำลัง (ซึ่งมักเป็นไปในทางกายภาพ) อย่างรุนแรง รวมทั้งมีธรรม
 ชาติที่ไร้เหตุผลกระทั่งสูญเสียเป้าหมายดั้งเดิมไป และความรุนแรงนั้นเองกลายมาเป็นเป้าหมายใน
 ตัว

แนวคิดเกี่ยวกับความรุนแรงแบบอื่น อาจมีความหมายยิ่งกว่าโดยเฉพาะทัศนะเรื่อง
 ความรุนแรงทางตรงของ Galtung ที่มองจากแนวทางเน้นตัวผู้กระทำสังคม ก็คือผลรวมของผู้
 กระทำ จะกระทำการใดก็หมายถึงการดำรงอยู่ของเป้าหมายและยุทธวิธีที่จะพาให้ตนบรรลุเป้า
 หมายนั้น ตัวผู้กระทำมีอิสระตามสมควร เพราะมนุษย์มีสำนึกอยู่ในระดับหนึ่ง (เพื่อกำหนดเป้า
 หมาย) และเหตุผล (ที่จะแสวงหาวิธีการ) จึงอาจพิจารณาความรุนแรงทางตรงได้ว่า เป็นความรุนแรง
 แรงในฐานะการกระทำ (สุรินทร์ พิศสุวรรณ และชัยวัฒน์ สถาอานันท์, 2527 : 90-91)

เมื่อมองจากแนวทางเน้นผู้กระทำแล้ว ความรุนแรงทางตรงเกี่ยวกับความพยายามของผู้
 กระทำที่จะลดหรือรักษา "การบรรลุความเป็นไปได้ทางกาย (actual somatic realization) ให้ต่ำเอา
 ไว้ หากจะอธิบายด้วยรูปธรรม การกระทำอย่างรุนแรงในที่นี้ ก็มุ่งเน้นอยู่ที่กายวิภาคของร่างกาย
 มนุษย์ ซึ่งอาจโดนบดขยี้ (ใช้กำปั้นหรือตะลุมพุก); ฉีกกระชาก (การแขวนคอ, การตัด); แทะ (ใช้
 มีด, หอก, หรือกระสุนปืน); เผา (การวางเพลิง, ระเบิดเพลิง); ถูกพิษ (ในอาหารและน้ำ, ในแก๊ส
 พิษ); และการระเหยเป็นไอ (ดังในการระเบิดของอาวุธนิวเคลียร์)

ในมิติทางการเมืองของการกระทำนั้น Lupsha และ Mackinnon เสนอเงื่อนไขหลักใน
 การพิจารณาไว้สามประการ ประการแรก เป้าหมายที่ถูกโจมตีจะต้องเป็นตัวแทนของรัฐหรือเป็น
 สัญลักษณ์ของอำนาจรัฐ ประการที่สอง ระดับการวางแผนและความเกี่ยวข้องกับเหตุการณ์อื่นจะ
 ต้องแสดงถึงสำนึกหรือเจตนาของผู้กระทำที่จะมุ่งไปสู่เป้าหมายซึ่งอยู่ไกลไปกว่าการทำลายล้าง
 เฉื่อยเฉื่อยหน้า ประการที่สาม จะต้องมียุทธวิธีใดกลุ่มหนึ่งที่มีผลประโยชน์จำเพาะเจาะจงเป็นผู้
 กระทำการหรือถูกอ้างชื่อ แม้จะประกอบไปด้วยเงื่อนไขทั้งสามแล้ว เหตุการณ์นั้นก็เพียงจะมีคุณ
 สมบัติที่ "อาจจะเป็นการเมือง" ได้เท่านั้น (สุรินทร์ พิศสุวรรณ และชัยวัฒน์ สถาอานันท์, 2527 : 93)

การกระทำหรือตอบโต้โดยไร้ความรุนแรง

การกระทำหรือการตอบโต้นอกเหนือจากการใช้ความรุนแรงดังกล่าวข้างต้นแล้ว ผู้กระทำหรือปฏิบัติการอาจใช้วิธีการกระทำที่เป็นไปในลักษณะที่ไร้ความรุนแรงก็ได้

การปฏิบัติการไร้ความรุนแรงเป็นคำกลาง ๆ ซึ่งเรียกวิธีการกว่า 10 ประเภทของการประท้วง การไม่ให้ความร่วมมือ การแทรกแซง ซึ่งเป็นปฏิบัติการที่ผู้กระทำได้ก่อให้เกิดภาวะขัดแย้งในการกระทำ หรือปฏิเสธที่จะกระทำสิ่งใดสิ่งหนึ่ง โดยไม่ใช้กำลังทางกายภาพ ดังนั้นในฐานะที่เป็นวิธีการ ปฏิบัติการไร้ความรุนแรงจึงไม่ใช่ความเฉื่อยชา ไม่ใช่การไม่กระทำ แต่เป็นการกระทำที่ไร้ความรุนแรง (ชัยวัฒน์ สถาอานันท์ และคมสัน หุตะแพทย์ (แปล), 2529 : 96)

ดังนั้น การปฏิบัติการไร้ความรุนแรงนั้น อาจเกี่ยวข้องกับ ประการแรก การกระทำโดยละเว้น นั่นคือ ผู้ใช้วิธีการนี้อาจปฏิเสธที่จะกระทำการซึ่งเขากระทำอยู่เป็นปกติ หรือถูกคาดหวังว่าจะกระทำโดยขนบธรรมเนียมประเพณี หรือกฎหมาย และข้อบังคับต่าง ๆ กำหนดให้กระทำ ประการที่สอง การกระทำเกิดหรือนอกเหนือจากที่กำหนด นั่นคือ ประชาชนอาจจะกระทำการบางอย่างซึ่งเขาไม่ได้ทำโดยปกติ และขนบธรรมเนียมก็ไม่ได้คาดว่าเขาจะกระทำการเช่นนั้น รวมทั้งกฎหมายและหลักการข้อบังคับต่าง ๆ ก็ห้ามไว้เสียด้วย หรือประการที่สาม คือ การกระทำทั้งสองอย่าง ปฏิบัติการเหล่านี้ มี 3 วิธีการใหญ่ ๆ ด้วยกัน คือ

ประการแรก ในกรณีที่กลุ่มไร้ความรุนแรงนั้นใช้การกระทำเชิงสัญลักษณ์ ซึ่งมีจุดมุ่งหมายที่จะชักจูงฝ่ายตรงข้ามหรือคนอื่น ๆ หรือเพื่อแสดงให้เห็นถึงความไม่เห็นชอบ หรือความไม่พอใจของกลุ่มแล้ว พฤติกรรมเหล่านี้อาจจะเรียกได้ว่าเป็นการไม่ให้ความร่วมมือ ในวิธีการแบบนี้มีการแสดงออกอย่างเช่น การเดินประท้วงและการชุมนุมข้ามคืน วิธีการเฉพาะเหล่านี้อาจจะใช้เพื่อเปลี่ยนความเห็นของฝ่ายตรงข้าม หรือเพื่อแสดงความไม่เห็นชอบด้วย หรือเพื่อจุดหมายทั้ง 2 อย่างก็ได้

ประการที่ 2 กรณีที่กลุ่มไร้ความรุนแรงนั้นกระทำการส่วนใหญ่โดยเพิกถอนความร่วมมือ ทั้งทางเศรษฐกิจ การเมืองและสังคม พฤติกรรมเหล่านี้อาจจะเรียกได้ว่าเป็นการไม่ให้ความร่วมมือ ซึ่งแยกย่อยเป็นการไม่ให้ความร่วมมือทางสังคม การไม่ให้ความร่วมมือทางเศรษฐกิจ (การคว่ำบาตรในทางเศรษฐกิจ การนัดหยุดงาน) และการไม่ให้ความร่วมมือทางการเมือง

ประการที่ 3 ในกรณีที่กลุ่มไร้ความรุนแรงนั้นกระทำการโดยการแทรกแซงโดยตรง การกระทำของกลุ่มเหล่านี้อาจเรียกได้ว่าเป็นการแทรกแซงโดยไร้ความรุนแรง กลุ่มไร้ความรุนแรงที่ใช้วิธีการนี้จะริเริ่มโดยใช้วิธีการนั่งประท้วง (Sit-ins) หรือการขัดขวางโดยไร้ความรุนแรง การบุกรุกโดยไร้ความรุนแรง หรือการจัดตั้งรัฐบาลซ้อนขึ้นมา วิธีการดังกล่าวอาจกระทำโดยปัจเจกชน โดยกลุ่มเล็กกลุ่มใหญ่ หรือโดยมวลมหาชนก็ได้ (ชัยวัฒน์ สถาอานันท์ และคมสัน หุตะแพทย์ (แปล), 2529 : 102)

การตอบโต้ของฝ่ายรัฐบาลหรือเป้าหมายของการกระทำ

Linsky ได้เสนอรูปแบบการตอบโต้ของฝ่ายรัฐบาลไว้ 6 รูปแบบด้วยกัน ซึ่งพอสรุปได้ดังนี้ (อ้างใน มนตรี เจนวิทย์การ, 2526 : 13)

1) กลุ่มเป้าหมายการประท้วง อาจจะพยายามสร้างความพอใจให้ผู้ประท้วงในลักษณะเป็นเพียงผลตอบแทนทางสัญลักษณ์ เช่น พยายามทำให้ดูเหมือนว่ามีการดำเนินการอย่างหนึ่งอย่างใด และมีพันธะที่จะแก้ปัญหาที่เป็นประเด็นการประท้วง แต่ไม่ได้มีการแบ่งสรรทรัพยากรหรืองบประมาณ หรือมีการริเริ่มเปลี่ยนแปลงนโยบายที่เป็นการตอบสนองอย่างเป็นเรื่องเป็นราวต่อการประท้วง

2) กลุ่มเป้าหมายการประท้วงอาจจะสร้างความพอใจในแง่ผลตอบแทนด้านวัตถุบ้างพอเป็นพิธี โดยจะพิจารณาตอบสนองการประท้วงเป็นกรณีย่อย ๆ ไป แต่ไม่สนองข้อเรียกร้องทั้งหมด

3) กลุ่มเป้าหมายการประท้วง อาจจะจัดการเปลี่ยนแปลงหรือปรับปรุงโครงสร้างภายในองค์การที่เป็นเป้าหมายโจมตีเสียใหม่ เพื่อที่จะหยุดยั้งมิให้การประท้วงมีพลังมากเกินไป โดยระดมกำลังเพื่อแก้ไขปัญหาวางอย่างที่จะอาจมีความรุนแรงยิ่งขึ้น อันเป็นผลจากการประท้วง

4) กลุ่มเป้าหมายการประท้วง พยายามทำให้เห็นว่าถูกจำกัดในการดำเนินการที่จะปฏิบัติตามข้อเรียกร้องของผู้ประท้วง ซึ่งหมายความว่าสองอย่างคือ ทำให้ดูเหมือนว่าผู้ประท้วงเสนอข้อเรียกร้องที่ไม่มีเหตุผลหรือเป็นผู้มีความตั้งใจดีแต่เข้าใจปัญหาการบริหารงาน

5) กลุ่มเป้าหมายการประท้วง อาจจะใช้ทรัพยากรที่มีอยู่อย่างมากมายทำลายความเชื่อถือของผู้นำและองค์กรของผู้ประท้วง เช่น การใช้หนังสือพิมพ์ เจ้าหน้าที่ของรัฐ หรือกลุ่มคนประเภทเดียวกับกลุ่มประท้วง พยายามกล่าวหาว่าผู้นำหรือองค์กรของผู้ประท้วงเป็นเพียงคนกลุ่มน้อย ไม่มีคนส่วนใหญ่สนับสนุน มีพฤติกรรมที่ผิดกฎหมาย หรือเป็นพวก "เอียงซ้าย"

6) กลุ่มเป้าหมายการประท้วง อาจจะเลื่อนการดำเนินการออกไป โดยหวังว่าการเลื่อนการพิจารณาปัญหาออกไปจะช่วยลดแรงกดดัน และถ่วงการที่จะต้องให้สัญญาที่ชัดเจนลงไปให้ล่วงเวลาไปสักช่วง

2.4 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

จากการสำรวจงานวิจัยที่มีผู้เคยทำการศึกษาเกี่ยวกับ "ความไว้วางใจทางการเมือง" เพื่อเป็นแนวทางในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ พบว่ามีผู้ทำการศึกษาวิจัยไว้เป็นจำนวนมาก ทั้งที่เป็นการศึกษาวิจัยความไว้วางใจทางการเมืองของประชาชนโดยทั่วไป และการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับความไว้วางใจทางการเมืองของประชาชนในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ แต่ส่วนใหญ่แล้วพบว่าเป็นการศึกษาความไว้วางใจทางการเมืองในกลุ่มเยาวชน นักเรียนนักศึกษา ดังต่อไปนี้

การศึกษาความไว้วางใจทางการเมืองโดยทั่วไป ภายวิชัยของ สายทิพย์ สุกดิพันธ์ (2526) เรื่อง "การเรียนรู้ทางการเมืองของเยาวชนไทย ศึกษาเฉพาะกรณีนักเรียนระดับมัธยมศึกษา ในเขตกรุงเทพมหานคร" ตัวแปรที่นำมาพิจารณาในการศึกษาคือ เพศ ระดับชั้นเรียน ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน และฐานะทางเศรษฐกิจ สังคมของครอบครัว ผลการวิจัยพบว่า นักเรียนระดับมัธยมศึกษาในเขตกรุงเทพมหานคร โดยเฉลี่ยมีระดับความสนใจทางการเมืองค่อนข้างต่ำ มีระดับความรู้สึกลึกมีประสิทธิภาพทางการเมืองค่อนข้างสูง และมีความไว้วางใจทางการเมืองระดับปานกลาง นักเรียนชายมีระดับความไว้วางใจทางการเมืองสูงกว่านักเรียนหญิง เด็กที่มีระดับชั้นเรียนสูงขึ้น มีความสนใจทางการเมืองสูงขึ้น มีความรู้สึกลึกมีประสิทธิภาพทางการเมืองสูงขึ้น แต่จะมีความไว้วางใจทางการเมืองลดลงตามลำดับ ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนไม่มีอิทธิพลต่อความไว้วางใจทางการเมืองและความไว้วางใจทางการเมือง แต่มีความสัมพันธ์กับระดับความรู้สึกลึกมีประสิทธิภาพทางการเมือง ส่วนฐานะทางเศรษฐกิจของครอบครัวของนักเรียนไม่มีความสัมพันธ์กับความสนใจทางการเมือง ความรู้สึกลึกมีประสิทธิภาพทางการเมืองและความไว้วางใจทางการเมือง

ต่อมางานวิจัยของ ชีรพล เกษมสุวรรณ (2528) ศึกษาเกี่ยวกับ "ความรู้สึกลึกเห็นห่างทางการเมืองและการมีส่วนร่วมทางการเมืองในกรุงเทพมหานคร" โดยกำหนดตัวแปรอิสระ คือ เพศ อายุ เชื้อชาติ การศึกษา อาชีพ รายได้และระยะเวลาที่อยู่ในกรุงเทพฯ ซึ่งพบว่า ประชากรที่อยู่ในกรุงเทพฯ มีความรู้สึกลึกเห็นห่างทางการเมืองในระดับปานกลางค่อนข้างสูง ผู้มีระดับการศึกษาปานกลางจะรู้สึกเห็นห่างทางการเมืองสูงกว่า ขณะที่ผู้ที่มีการศึกษาสูงจะรู้สึกเห็นห่างทางการเมืองต่ำ ผู้มีรายได้ต่ำมีแนวโน้มจะเห็นห่างทางการเมืองต่ำลง ผู้หญิงจะรู้สึกไร้อำนาจทางการเมือง ไร้ความหมายทางการเมือง และไร้บรรทัดฐานทางการเมืองสูงกว่าชาย ผู้มีอายุจะรู้สึกไร้อำนาจทางการเมืองสูง นอกจากนี้ยังพบว่า คนกรุงเทพฯ โดยเฉลี่ยแล้วรู้สึกไม่ไว้วางใจทางการเมืองสูงและไม่ศรัทธาต่อเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน

และงานวิจัยของ พงศธร สัจจชลพันธ์ (2529) เรื่อง "การศึกษาความไว้วางใจทางการเมืองและความรู้สึกลึกมีประสิทธิภาพทางการเมืองของชนชั้นนำ ในหมู่บ้านหนึ่งซึ่งเคยเป็นเขตอิทธิพลของพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย ในจังหวัดสกลนคร" ซึ่งเป็นการศึกษาโดยวิธีการสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม ซึ่งผลการวิจัยพบว่า ความไว้วางใจของชนชั้นนำในหมู่บ้าน ต่อผู้มีอำนาจทางการเมือง ระบอบการปกครอง หรือระบอบการเมือง ในช่วงปี พ.ศ. 2525-2526 สูงกว่าในช่วงปี พ.ศ. 251-2524 ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากในช่วงปี พ.ศ. 2525-2526 เหตุการณ์ของบ้านเมืองได้คลี่คลายไปสู่ความสงบมากขึ้นแล้ว ทางราชการให้ความสำคัญกับประชาชนมากขึ้นนั่นเอง ทั้งนี้จากนโยบาย 66/2523 ของรัฐบาล

ส่วนงานวิจัยที่เกี่ยวกับความไว้วางใจทางการเมืองของชาวไทยมุสลิมใน เชิดศักดิ์ วิสุทธิกุล (2529) วิจัยเรื่อง ความเปลี่ยนแปลงสถานะทางการเมืองของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษา เฉพาะกรณีนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายอิสลามวิทยาลัยแห่งประเทศไทย" โดยมี เพศ อายุ ระดับชั้นเรียน ภูมิฐานะของบิดา ศาสนา และฐานะทางเศรษฐกิจของครอบครัว เป็นตัวแปรในการศึกษา ซึ่งผลการศึกษาพบว่า โดยเฉลี่ยนักเรียนมีความเปลี่ยนแปลงสถานะทางการเมืองในระดับปานกลาง โดยมีความรู้สึกไว้อำนาจทางการเมืองสูงสุด รองลงมาได้แก่ความรู้สึกไว้วางใจความหมายการเมือง ความรู้สึกไว้วรรทัดฐานทางการเมืองและความรู้สึกโคดเคี้ยวทางการเมืองตามลำดับ งานวิจัยเรื่องนี้ให้ผลการศึกษาในภาพรวมของเยาวชนที่เป็นมุสลิมในเขตกรุงเทพมหานครเท่านั้น

ส่วนงานวิจัยที่มีการศึกษาในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ก็มีหลายเรื่องด้วยกัน ได้แก่ การศึกษา "ความไว้วางใจทางการเมืองของเยาวชนในจังหวัดชายแดนภาคใต้" ของ ประสิทธิ์พร เวทย์ประสิทธิ์ (2530) โดยเก็บข้อมูลจากเยาวชนจำนวน 120 คน จาก 5 จังหวัดชายแดนภาคใต้ โดยใช้ตัวแปรคือ อายุ เพศ ศาสนา ระดับการศึกษา ฐานะทางเศรษฐกิจ อาชีพบิดา และประสบการณ์ในการศึกษาในโรงเรียนสอนศาสนาอิสลาม(ปอเนาะ) ผลการวิจัยพบว่า เยาวชนในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ โดยเฉลี่ยมีความไว้วางใจทางการเมืองในระดับปานกลาง โดยมีความไว้วางใจสูงต่อรัฐธรรมนูญและการจัดตั้งรัฐบาล แต่มีความไว้วางใจทางการเมืองในระดับต่ำต่อการกำหนดนโยบายด้านการพัฒนาพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ของรัฐบาล และการปฏิบัติหน้าที่ของข้าราชการ เยาวชนหญิงมีความไว้วางใจทางการเมืองสูงกว่าเยาวชนชาย เยาวชนที่นับถือศาสนาอิสลามมีระดับความไว้วางใจทางการเมืองต่ำกว่าเยาวชนนับถือศาสนาพุทธ งานวิจัยเรื่องต่อมาที่น่าสนใจอีกเรื่องหนึ่งคือ งานวิจัยของ ทรงพล สวัสดิ์ธรรม (2526) เรื่อง "สังคมประกิดการเมืองของเยาวชนจังหวัดชายแดนภาคใต้ ศึกษาเฉพาะกรณีนักศึกษาวิทยาลัยครูสงขลาและยะลา" ผลการวิจัยพบว่า นักศึกษาวิทยาลัยครูทั้ง 2 แห่ง มีความสนใจทางการเมืองในระดับปานกลาง รู้สึกมีสมรรถภาพทางการเมืองระดับปานกลาง และมีความไว้วางใจทางการเมืองค่อนข้างต่ำ นักศึกษาชายมีความไว้วางใจทางการเมืองต่ำกว่านักศึกษาหญิง ฐานะทางเศรษฐกิจของบิดา ศาสนา ระดับชั้นเรียน อาชีพของบิดา และระดับการมีส่วนร่วมทางการเมือง ไม่มีความสัมพันธ์กับความไว้วางใจทางการเมือง ซึ่งงานวิจัยเรื่องนี้ผลออกมาตรงกันข้ามกับงานวิจัยของ จิรวุฒิ อนุสรณ์นการ (2536) ได้ศึกษาความไว้วางใจทางการเมืองของเยาวชนไทยมุสลิมในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้เช่นกัน โดยใช้ตัวแปรคือ เพศ ระดับการศึกษา ผลสัมฤทธิ์ในการศึกษา ความตั้งใจประกอบอาชีพ อาชีพของบิดา การรับฟังข่าวสารของครอบครัว เป็นตัวแปรในการศึกษา พบว่าเยาวชนไทยมุสลิมมีความไว้วางใจทางการเมืองระดับปานกลาง โดยเพศชายมีระดับความไว้วางใจทางการเมืองสูงกว่าเพศหญิง ส่วนตัวแปรอื่น ๆ นั้นไม่มีความสัมพันธ์กับความไว้วางใจทางการเมืองเช่นกัน

โกสิทธิ์ สว่างโรจน์ (2530) ได้ศึกษาเรื่อง "ความสำนึกทางการเมืองของประชาชนในบริเวณชายแดนภาคใต้" โดยศึกษาประชาชนที่อาศัยอยู่ในอำเภอเบตง จังหวัดยะลา ซึ่งเป็นพื้นที่ที่มีคน 3 กลุ่ม อาศัยอยู่ร่วมกันคือ คนไทยมุสลิม คนไทยพุทธ และคนไทยเชื้อสายจีน ใช้วิธีการสัมภาษณ์ในแนวลึก และสังเกตแบบมีส่วนร่วมประกอบ ผลการศึกษาพบว่าคนไทยทั้ง 3 กลุ่ม มีความสำนึกต่อประชาคมการเมือง ต่อระบอบการเมืองการปกครอง และต่อผู้มีสิทธิอำนาจทางการเมืองแตกต่างกัน โดยขึ้นอยู่กับลักษณะทางเชื้อชาติเป็นสำคัญ การมีรากฐานความเป็นมาของวิถีชีวิตที่แตกต่างกัน ทำให้คนแต่ละกลุ่มมีปัญหาและความต้องการที่แตกต่างกันด้วย ในขณะที่รัฐเองก็ไม่สามารถแก้ไขปัญหาความต้องการของคนแต่ละกลุ่มให้เป็นที่พอใจ และพอใจทั้งหมดได้ อีกทั้งรัฐไม่สามารถที่จะดำเนินการผสมกลมกลืน ทำให้คนไทยมุสลิมและคนไทยเชื้อสายจีนมีความรู้สึกเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันกับคนไทยพุทธ ซึ่งเป็นคนส่วนใหญ่ของประเทศในระดับที่สูงเพียงพอได้ ดังนั้นความขัดแย้งจึงเป็นสิ่งที่ต้องเกิดขึ้น และจะยังคงมีอยู่เรื่อยไปเพียงแต่จะมากหรือน้อยเท่านั้น

จากการสำรวจงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาความไว้วางใจทางการเมือง ทั้งในระดับทั่วไป และการศึกษาเกี่ยวกับความไว้วางใจทางการเมืองของชาวไทยมุสลิม และประชาชนในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ ดังกล่าวมาข้างต้น จะเห็นว่าส่วนใหญ่เป็นการศึกษาความไว้วางใจทางการเมืองในระดับเยาวชนในสถานศึกษา สำหรับการศึกษาค้นคว้าความไว้วางใจทางการเมืองของประชาชนโดยทั่วไปในพื้นที่นั้นมีอยู่น้อยมาก มีเพียงงานวิจัยของ โกสิทธิ์ สว่างโรจน์ เท่านั้นที่ทำการศึกษาวิจัยในแนวนี้ ในพื้นที่อำเภอเบตง จังหวัดยะลา ซึ่งประชากรส่วนใหญ่เป็นคนเชื้อสายจีน เป็นอำเภอที่มีเศรษฐกิจอยู่ในเกณฑ์ดีอำเภอหนึ่งในจังหวัดยะลา ซึ่งต่างกับอีกหลายอำเภอในพื้นที่จังหวัดยะลา เช่น อำเภอรามัน กาบัง หรือกิ่งอำเภอกรงปินัง เป็นต้น รวมถึงในพื้นที่จังหวัดปัตตานี และนราธิวาสด้วย ที่มีปัญหาเรื่องความไม่สงบเรียบร้อยอยู่เป็นประจำ ด้วยเหตุนี้จึงเป็นที่มาของการศึกษาวิจัยเรื่อง "ความไว้วางใจทางการเมืองของชาวไทยมุสลิม อำเภอระแงะ จังหวัดนราธิวาส"

2.5 กรอบแนวความคิดในการวิจัย

ปัญหาจังหวัดชายแดนภาคใต้ นับเป็นปัญหาหนึ่งของประเทศไทย ที่รัฐบาลให้ความสนใจและให้ความสำคัญมาโดยตลอด สาเหตุของปัญหาส่วนหนึ่งมาจากการกระทำของรัฐบาลผ่านทางนโยบายต่าง ๆ การปฏิบัติงานของข้าราชการในพื้นที่ และการที่ชาวมุสลิมถูกกลืนสิทธิทางการเมือง และสังคมต่าง ๆ ที่เขาควรจะได้รับเช่นเดียวกับคนไทยโดยทั่วไป หรือตามหลักการของศาสนาอิสลาม

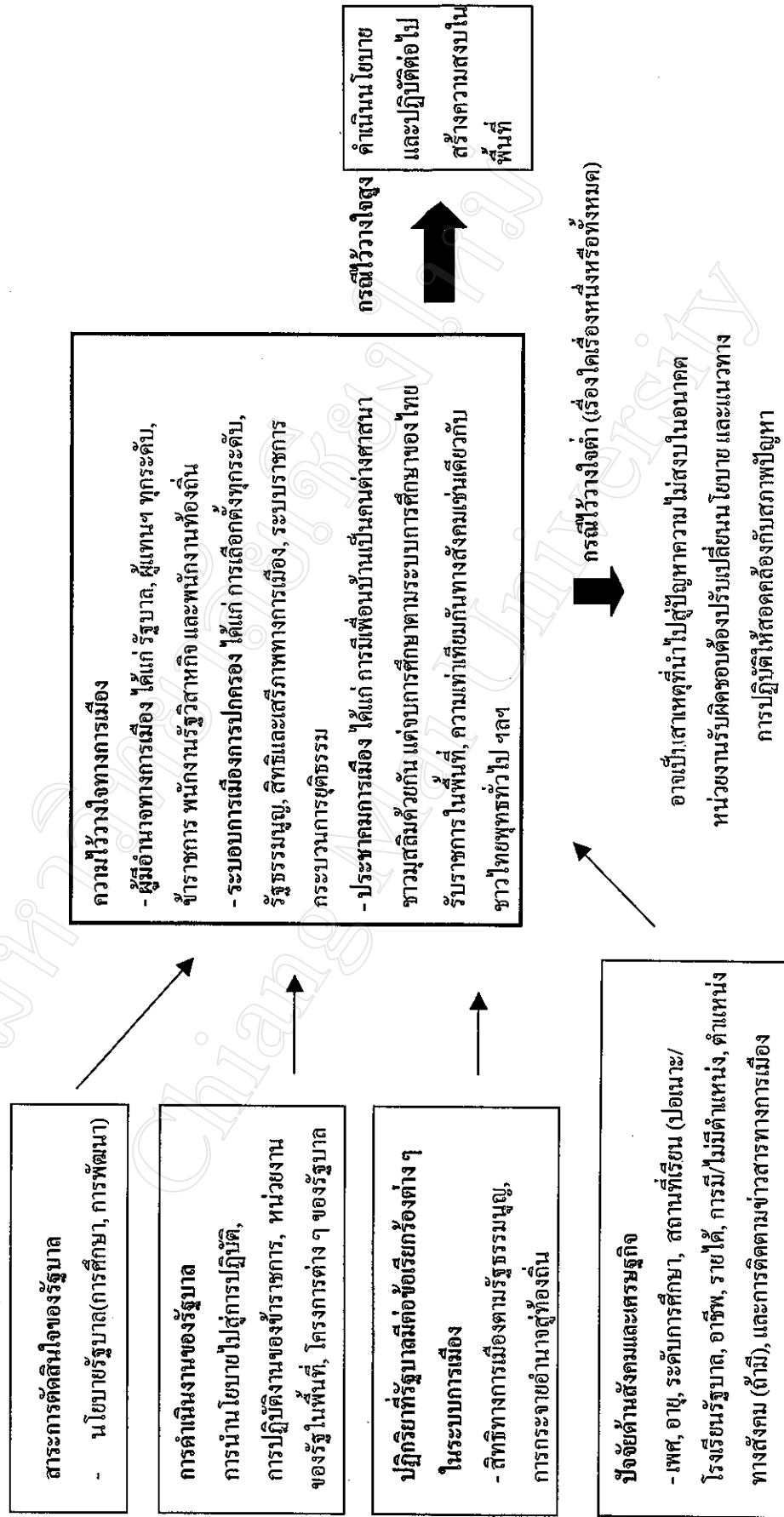
ดังนั้นในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยต้องการศึกษาว่า ชาวมุสลิมมีระดับความไว้วางใจทางการเมืองต่อระบบการเมืองอย่างไร จึงได้กำหนดกรอบแนวคิดในการวิจัยว่า ประชาชนในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ โดยเฉพาะประชาชนในพื้นที่อำเภอระแงะ จังหวัดนราธิวาส ซึ่งเป็นพื้นที่ที่ผู้วิจัย

คัดเลือกให้เป็นพื้นที่กรณีศึกษาครั้งนี้ว่า มีระดับความไว้วางใจทางการเมืองต่อระบบการเมือง ประกอบด้วย ผู้มีอำนาจทางการเมือง ระบอบการเมืองการปกครอง และประชาคมการเมืองอยู่ในระดับไหน มีปัจจัยใดบ้างที่มีผลต่อระดับความไว้วางใจทางการเมืองในระดับนั้น โดย ผู้มีอำนาจทางการเมือง ได้แก่ รัฐบาล นักการเมืองทุกระดับ เจ้าหน้าที่ของรัฐทุกระดับ เช่น ตำรวจ ทหาร และข้าราชการอื่น ๆ ระบอบการเมืองการปกครอง ได้แก่ รัฐธรรมนูญ การเลือกตั้ง สิทธิและเสรีภาพทางการเมือง เป็นต้น และประชากรสุดท้าย ประชาคมการเมือง ได้แก่ เพื่อนบ้านที่อาศัยอยู่ในชุมชนหรือหมู่บ้านเดียวกัน ทั้งที่ต่างศาสนาและศาสนาเดียวกัน รวมถึงความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของประชาคมการเมืองระดับประเทศด้วย

สาเหตุหรือที่มาของความไม่ไว้วางใจทางการเมืองของชาวไทยมุสลิมนั้น ผู้วิจัยตั้งสมมติฐานการวิจัยว่า ส่วนหนึ่งมานโยบายของรัฐบาล การนำนโยบายไปสู่การปฏิบัติโดยข้าราชการ หรือเจ้าหน้าที่ของรัฐทุกระดับในพื้นที่ ซึ่งทั้งนโยบาย และการปฏิบัติงานตามนโยบายดังกล่าวที่กำหนดมานั้น บางประการมีผลกระทบต่อความเป็นอยู่ของประชาชนในพื้นที่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งวัฒนธรรม ประเพณีของชาวไทยมุสลิม นอกจากนี้แล้ว แนวนโยบายดังกล่าวอาจนำไปสู่ความบาดหมาง หวาดระแวงต่อกันของชาวไทยที่นับถือศาสนาที่ต่างกันในพื้นที่ด้วย อันเป็นประชาคมการเมือง นอกเหนือจากนโยบาย การปฏิบัติงานนโยบายดังกล่าวข้างต้นแล้ว ปฏิบัติการที่รัฐบาลมีต่อข้อเรียกร้องต่าง ๆ ในระบบการเมืองของชาวมุสลิม ก็มีผลต่อระดับความไว้วางใจทางการเมืองเช่นกัน ได้แก่ การกระจายอำนาจสู่ท้องถิ่นในรูปแบบองค์กรปกครองท้องถิ่นแบบต่าง ๆ เช่น องค์การบริหารส่วนจังหวัด เทศบาล และองค์การบริหารส่วนตำบล เป็นต้น ซึ่งเป็นสิทธิในการปกครองตนเองของประชาชน และเป็นสิ่งหนึ่งที่ชาวมุสลิมเรียกร้องมานาน รวมทั้งสิทธิในการประเพณีปฏิบัติตามหลักศาสนาอิสลามด้วย เช่น การแต่งกายของสตรีมุสลิม สิทธิทางการศึกษา เป็นต้น

นอกจากนี้แล้วผู้วิจัยเห็นว่า ปัจจัยด้านสภาพทางสังคม และเศรษฐกิจของชาวไทยมุสลิม ได้แก่ เพศ อายุ ระดับการศึกษา สถานที่เรียน รายได้ อาชีพ การมีหรือไม่มีตำแหน่งทางสังคม ตำแหน่งทางสังคม (ถ้ามี) และการติดตามข่าวสารทางการเมือง มีความสัมพันธ์กับระดับความไว้วางใจทางการเมืองของชาวไทยมุสลิมด้วย

ผลที่ได้จากการวิจัย ถ้าหากมีผลออกมาว่า ชาวมุสลิมในพื้นที่อำเภอระแงะ มีระดับความไว้วางใจทางการเมืองในระดับต่ำ ไม่ว่าเรื่องใดเรื่องหนึ่งหรือทั้งหมด ซึ่งอาจเป็นสาเหตุนำไปสู่ปัญหาในระยะต่อไป หน่วยงานที่รับผิดชอบต้องปรับเปลี่ยนนโยบายและแนวทางการปฏิบัติให้สอดคล้องกับสภาพปัญหานั้น และถ้าหากผลการศึกษาออกมาว่าชาวมุสลิมในพื้นที่ที่มีความไว้วางใจทางการเมืองระดับสูง ก็ต้องดำเนินนโยบายต่อไป สร้างความสงบในพื้นที่นี้ให้ยั่งยืนอย่างแท้จริงตลอดไป

รูปที่ 2.7 แสดงกรอบความคิดการวิจัย